

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики

Допущено до захисту
Завідувач кафедри ЗЕТ та ЕП

д.е.н., професор

Звєряков М.І.

«___» _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня бакалавра
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» за
бакалаврською програмою професійного спрямування «Публічне
управління та адміністрування» на тему:

**МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ
БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ**

Виконавець:

Студент факультету фЕУП
Глущенко Е.Ю. _____
/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент
Макуха С.М. _____
/підпис/

АНОТАЦІЯ

Глушенко Е. Ю. «Механізм формування доходів місцевих бюджетів в Україні».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавра» зі спеціальності «281 Публічне управління та адміністрування» за бакалаврською програмою професійного спрямування «Публічне управління та адміністрування». – Одеський національний економічний університет. – м. Одеса, 2024 рік.

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – система відносин в процесі формування доходів місцевих бюджетів органами влади та ефективність управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів в Україні; вивчено поняття, сутність і види доходів місцевих бюджетів; здійснено класифікацію та визначено структуру джерел доходів місцевих бюджетів; розглянуто бюджетну практику зарубіжних країн щодо формування доходів місцевих бюджетів.

Досліджено аналіз стану та тенденції змін у формуванні доходів місцевих бюджетів в Україні; проведено аналіз динаміки та структури доходів місцевих бюджетів; охарактеризовано регіональні особливості у формуванні доходів місцевих бюджетів; розглянуто особливості формування бюджетів громад на 2024 рік.

Охарактеризовано проблеми нестачі фінансових ресурсів в органах місцевого самоврядування та запропоновано шляхи зміцнення доходної бази місцевих бюджетів за рахунок власних джерел; оптимізацію податкового навантаження на суб'єкти господарювання та населення на місцевому рівні; забезпечення прозорості і контролю за формуванням та використанням доходів місцевих бюджетів.

Ключові слова: *місцеві бюджети, доходи місцевих бюджетів, фінансові ресурси, податкове навантаження, бюджетна система, місцеве самоврядування, прозорість бюджету.*

ANNOTATION

Glushchenko E. Y. "Mechanism for Forming Revenues of Local Budgets in Ukraine."

Qualification work for obtaining the degree of "bachelor" in the specialty "281 Public Management and Administration" under the bachelor's program of professional orientation "Public Management and Administration." – Odessa National Economic University. – Odesa, 2024.

The bachelor's qualification work consists of three sections. The object of the study is the system of relations in the process of forming local budget revenues by government bodies and the effectiveness of financial resource management at the local level.

The work examines the theoretical aspects of forming local budget revenues in Ukraine; studies the concepts, essence, and types of local budget revenues; classifies and identifies the structure of local budget revenue sources; reviews the budgetary practices of foreign countries regarding the formation of local budget revenues.

The analysis of the state and trends of changes in the formation of local budget revenues in Ukraine is conducted; the dynamics and structure of local budget revenues are analyzed; regional features in the formation of local budget revenues are characterized; the peculiarities of forming community budgets for 2024 are considered.

Problems of the lack of financial resources in local self-government bodies are characterized and ways to strengthen the revenue base of local budgets through own sources are proposed; optimization of the tax burden on business entities and the population at the local level is suggested; transparency and control over the formation and use of local budget revenues are ensured.

Keywords: *local budgets, local budget revenues, financial resources, tax burden, budget system, local self-government, budget transparency.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	7
1.1. Поняття, сутність і види доходів місцевих бюджетів.	7
1.2. Класифікація та структура джерел доходів місцевих бюджетів.	14
1.3. Бюджетна практика зарубіжних країн по формуванню доходів місцевих бюджетів.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.....	27
2.1. Аналіз динаміки та структури доходів місцевих бюджетів в Україні.....	27
2.2. Характеристика регіональних особливостей у формуванні доходів місцевих бюджетів в Україні	37
2.3. Особливості формування бюджетів громад на 2024 рік.....	44
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.	51
3.1. Проблема нестачі фінансових ресурсів в органах місцевого самоврядування та зміцнення доходної бази місцевих бюджетів за рахунок власних джерел.	51
3.2. Оптимізація податкового навантаження на суб'єкти господарювання та населення на місцевому рівні.....	60
3.3. Забезпечення прозорості і контролю за формуванням та використанням доходів місцевих бюджетів	67
ВИСНОВКИ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження механізму формування доходів місцевих бюджетів в Україні обґрунтована його значенням у вирішенні економічних та соціальних проблем країни. У контексті економічної нестабільності, зростаючого бюджетного дефіциту та потреби відновлення та розвитку інфраструктури, розуміння та оптимізація процесів формування доходів місцевих бюджетів стає надзвичайно актуальним завданням. Дослідження вказаної теми дозволить виявити основні чинники, що впливають на обсяг та структуру доходів місцевих бюджетів, а також розробити ефективні стратегії управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні. Однією з головних причин актуальності даної теми є процес децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Україні. Зміни в системі місцевого управління передбачають передачу більшої частини фінансових ресурсів та повноважень на місцевий рівень. Тому вивчення механізму формування доходів місцевих бюджетів є ключовим для успішного впровадження цих реформ, забезпечення фінансової стабільності та розвитку місцевих громад. Крім того, аналіз механізму формування доходів місцевих бюджетів є важливим для забезпечення ефективного використання бюджетних коштів та задоволення потреб місцевого населення. Фінансові ресурси, які надходять до місцевих бюджетів, використовуються для реалізації різноманітних соціальних та інфраструктурних проектів, що безпосередньо впливає на якість життя громадян. Також, розуміння механізму формування доходів місцевих бюджетів може сприяти забезпеченню прозорості та ефективного контролю за використанням бюджетних коштів, що є ключовим аспектом в підвищенні довіри до органів місцевого самоврядування та зміцненні демократичних інститутів в країні. Таким чином, вивчення та аналіз механізму формування доходів місцевих бюджетів має велике значення для забезпечення сталого розвитку України. За темою кваліфікаційної роботи опубліковано праці таких вчених як: О.І. Вернигора, Т.А. Дяченко, В.В.

Житар, А.В. Марченко, О.В. Нікітіна, І.В. Грищук, В.М. Яремей, І.В. Білик, О.Є. Кузін, О.В. Кривенко, О.В. Литвин, О.Д. Васютин, Л.М. Князь, І.Ю. Ларіна, О.В. Пашко, І.І. Лісовий, В.В. Гетьманчук, М.О. Князєв, О.В. Гончаренко, О.П. Савченко, В.М. Литвиненко, О.В. Гордієнко, І.В. Ковальчук, О.І. Петренко та інші.

Метою дослідження є аналіз системи відносин в процесі формування доходів місцевих бюджетів в Україні. Дослідження джерел та ефективності їх використання з метою виявлення основних факторів, що впливають на цей процес, а також розробка рекомендацій для підвищення ефективності цього механізму.

Для досягнення зазначеної мети було визначено наступні **завдання**:

- Проаналізувати сучасний стан механізму формування доходів місцевих бюджетів в Україні.

- Вивчити структуру та джерела доходів місцевих бюджетів та їх класифікацію.

- Дослідити динаміку та тенденції змін у формуванні доходів місцевих бюджетів.

- Визначити основні проблеми та виклики, з якими стикаються місцеві бюджети при формуванні доходів.

- Розробити рекомендації щодо удосконалення механізму формування доходів місцевих бюджетів з метою підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами.

- З'ясувати вплив формування доходів місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток та благополуччя місцевих громад.

Об'єкт дослідження: Система відносин в процесі формування доходів місцевих бюджетів органами влади та забезпечення ефективності управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні.

Предмет дослідження: механізм формування доходів місцевих бюджетів в Україні, їх структура, джерела, класифікація та тенденції змін.

Методи дослідження: Для досягнення поставленої у кваліфікаційній роботі мети застосовувалися наступні методи: при аналізі принципів та практичних аспектів формування доходу місцевих фінансів застосовувалися цілісний та систематичний підходи, а також історичний підхід, методи представлення графіків та таблиць, статистичні методи групування, методи синтезу, аналогії та логіка наукового пізнання. Крім того, використовувалися методи теоретичного та практичного узагальнення та фундаментального аналізу. Щодо інформаційно-аналітичної бази дослідження, використовувалися законодавчі акти та нормативно-правові документи України. Додатково, для аналізу використовувалися звітні дані Державної Казначейської служби України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, а також департаменту фінансів Одеської міської ради. Також були враховані дослідження вітчизняних та зарубіжних експертів, монографії, навчальні матеріали, наукова література та інформація з офіційних сайтів суб'єктів публічного управління та адміністрування.

Інформаційною базою дослідження є наукові роботи вітчизняних та зарубіжних дослідників, законодавчі акти України, матеріали наукових конференцій, періодичні публікації, звіти та аналітичні матеріали органів влади.

За темою кваліфікаційної роботи опубліковано:

1. Глущенко Е. Сучасні напрями становлення державно-громадської комунікації в Україні. Науковий студентський вісник. Одеський національний економічний університет. Факультет економіки та управління підприємництвом. Кафедра загальної економічної теорії та економічної політики. 2024. № 7. С. 33 - 35.

2. Отримано сертифікат про закінчення 13.06.2023 базового курсу «Громадська та політична участь: базовий курс». *Автентичність сертифіката можна перевірити за посиланням: <http://surl.li/ufsbm>*

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.

1.1. Поняття, сутність і види доходів місцевих бюджетів.

Поняття доходів місцевих бюджетів в економічному контексті описує грошові потоки, які надходять до бюджетів місцевих громад з різних джерел з метою фінансування їхніх потреб та програм. Ці доходи є ключовим елементом забезпечення фінансової стабільності та розвитку місцевих громад. Згідно з законодавчою базою України, доходи місцевих бюджетів включають у себе грошові кошти, що надходять до місцевих бюджетів від різних джерел. Ці джерела можуть включати податки, збори, платежі, дотації, субвенції та інші види доходів, визначені законом. Законодавчі акти також передбачають можливість створення місцевих податків та зборів, які збираються з місцевих підприємств, населення та інших суб'єктів господарювання. Ці податки можуть включати податок на нерухоме майно, податок на землю, податок на транспортні засоби та інші. Крім того, доходи місцевих бюджетів можуть включати дотації та субвенції від державного бюджету, прибуток від місцевих підприємств, платежі за послуги та інші джерела фінансування. Важливою частиною доходів є також доходи від місцевих підприємств, які перебувають у власності місцевої влади [11, с. 31].

Отже, доходи місцевих бюджетів відображають сукупність фінансових ресурсів, які місцеві громади використовують для забезпечення своїх потреб та розвитку. Ці доходи становлять важливу складову економічної системи, оскільки вони забезпечують фінансову базу для реалізації соціальних програм, інфраструктурних проєктів та інших ініціатив на місцевому рівні. Крім того, доходи місцевих бюджетів є важливим інструментом управління економікою регіонів, оскільки вони відображають рівень економічного розвитку та соціального благополуччя місцевих громад.

Законодавчі норми встановлюють правила та процедури щодо формування, збирання та використання доходів місцевих бюджетів,

забезпечуючи транспарентність та відповідність закону. Це сприяє підвищенню довіри громадян до місцевих влад та зміцненню демократичних процесів у суспільстві. Доходи місцевих бюджетів є не лише фінансовим ресурсом, але й показником ефективності управління місцевими фінансами. Адже їхня структура та динаміка відображають економічні тенденції, а також результати фінансової політики місцевих органів влади. [2, с. 12–14].

Так, український вчений В.М. Яремей [4, с. 32] у своїй роботі визначає доходи місцевих бюджетів «це сукупність коштів, що мобілізуються на безповоротній основі з метою фінансового забезпечення завдань і функцій, віднесених до компетенції органів місцевого самоврядування». І.В. Білик [5, с. 125] розглядає доходи місцевих бюджетів як «грошові фонди, які акумулюються у розпорядженні місцевих органів влади для виконання їхніх повноважень». На відміну від попередніх стверджень вчений-економіст О.Є. Кузін [6, с. 20] вважає, що доходи місцевих бюджетів «це економічна категорія, що відображає фінансові ресурси, які використовуються для забезпечення життєдіяльності територіальних громад». Проте, важливо зазначити, що всі три вчені дають схожі визначення терміну «доходи місцевих бюджетів», але роблять акцент на різних аспектах. Яремей зосереджується на джерелах формування доходів, Білик – на функціональному призначенні, а Кузін – на важливості доходів для розвитку місцевих громад.

Отже, розуміння та аналіз доходів місцевих бюджетів є важливим для забезпечення фінансової стабільності та розвитку місцевих громад. Це допомагає вирішувати соціальні, економічні та інфраструктурні виклики, з якими стикаються місцеві влади, та сприяє створенню сприятливих умов для життя та розвитку місцевого населення.

Поняття доходів місцевих бюджетів включає різноманітні джерела фінансування, які забезпечують функціонування місцевої влади та реалізацію соціальних та економічних програм. Вони відображають сукупність фінансових ресурсів, які надходять до місцевого бюджету з різних джерел,

таких як податки, збори, дотації, субвенції, а також доходи від місцевих підприємств та інші.

Економічне визначення доходів місцевих бюджетів вказує на їхню ключову роль у забезпеченні фінансової стійкості та розвитку місцевих громад. Законодавча база, зокрема Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» [3], визначає склад та порядок формування доходів місцевих бюджетів, надаючи місцевим органам влади відповідні правові інструменти для їхнього управління. Аналіз структури та джерел доходів місцевих бюджетів дозволяє виявити основні джерела фінансування та їхню вагомість у загальній структурі бюджетних надходжень. Це допомагає визначити потенційні джерела зростання доходів та розробити стратегії для їх оптимізації та ефективного використання. Зокрема, збільшення доходів від місцевих податків та зборів може стати стратегічним напрямком для підвищення фінансової самостійності місцевих громад. Також важливим є розвиток механізмів привертання інвестицій та розвитку місцевого бізнесу як джерела додаткових доходів.

Таким чином, розуміння та аналіз доходів місцевих бюджетів відіграють важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності та розвитку місцевих громад. Це сприяє підвищенню життєвого рівня населення та створює сприятливі умови для економічного зростання. Сутність доходів місцевих бюджетів полягає у фінансових ресурсах, що забезпечуються місцевими громадами з різних джерел для забезпечення виконання соціальних, економічних та інфраструктурних потреб на місцевому рівні. Ці доходи відображають рівень економічної активності та соціального розвитку місцевих громад, їхні потреби та спроможність забезпечити необхідні послуги своїм мешканцям .

В законодавчій базі України [8, с. 345–347] доходи місцевих бюджетів визначаються як грошові кошти, що надходять до бюджетів від різних джерел. Ці джерела можуть включати податки, збори, платежі, дотації, субвенції та інші види доходів, визначені законом. Сутність доходів полягає також у їхній

ролі як ключового фінансового ресурсу для забезпечення функціонування місцевих установ, реалізації соціальних програм, розвитку інфраструктури та забезпечення життєвих потреб населення. Такі доходи можуть бути зібрані від місцевих підприємств, населення та інших суб'єктів господарювання у вигляді податків та зборів. Вони також можуть надходити у вигляді дотацій та субвенцій від державного бюджету для фінансування різноманітних програм та проектів. Ці доходи є не лише економічними показниками, а й важливим інструментом управління розвитком місцевих громад. Їхня структура та динаміка відображають ефективність управління фінансами на місцевому рівні, а також рівень економічного розвитку та соціального благополуччя громади. Тому розуміння сутності доходів місцевих бюджетів є важливим для ефективного управління ресурсами та забезпечення стабільного розвитку місцевих громад [13, с. 67-73].

Таким чином, доходи місцевих бюджетів, відображають фінансову самостійність і здатність місцевих громад забезпечити свої потреби. Вони є важливим елементом фінансової системи країни, сприяють розвитку соціально-економічних процесів на місцевому рівні та забезпеченню сталого розвитку територій. Поняття доходів місцевих бюджетів [7, с. 14] набуває специфічного значення в контексті реформування децентралізованої системи управління. Особливу увагу приділяють розробці та впровадженню механізмів місцевого фінансування, які б забезпечували стабільність бюджетів громад, стимулювали економічний розвиток та підвищували рівень життя населення. Детальне вивчення сутності доходів місцевих бюджетів має велике значення для ефективного управління фінансами на місцевому рівні та забезпечення сталого розвитку місцевих громад. Ця сутність є важливим аспектом економічного життя країни, відображаючи ступінь фінансової стабільності та розвитку регіональних та місцевих громад. Аналіз доходів місцевих бюджетів дозволяє зрозуміти економічні та соціальні тенденції на місцевому рівні, виявити пріоритетні напрямки фінансування та розробити стратегії ефективного управління фінансовими ресурсами.

Крім того, розуміння сутності доходів місцевих бюджетів є важливим для формування ефективної податкової політики та фінансового планування на місцевому рівні. Знання про структуру та джерела доходів дозволяє визначити оптимальні шляхи їх збільшення та розподілу для забезпечення розвитку регіону та задоволення потреб місцевого населення.

Отже, дослідження сутності доходів місцевих бюджетів є актуальним та важливим завданням, що сприяє розумінню фінансової системи країни, розвитку місцевого самоврядування та підвищенню рівня життя населення. Види доходів місцевих бюджетів є різноманітними та включають різні джерела фінансування, що надходять до бюджетів місцевих громад. Перш за все, це податки, що збираються з місцевих підприємств, населення та інших суб'єктів господарювання. Серед них можна виділити податок на нерухоме майно, податок на землю, податок на транспортні засоби та інші [20, с. 28-33]. До доходів також входять збори, які можуть стягуватися за надання різних послуг чи відповідно до місцевих регулюючих актів. Це можуть бути комунальні платежі, платежі за використання комунальних послуг, патенти, ліцензії тощо. Крім того, до доходів місцевих бюджетів відносять дотації та субвенції від державного бюджету, які надаються для фінансування різних програм та проєктів на місцевому рівні. Ці кошти призначені для компенсації витрат на реалізацію різних заходів, спрямованих на розвиток та підтримку місцевих громад. Поряд з тим, до доходів можуть входити прибутки від місцевих підприємств та установ, що перебувають у власності громади або місцевої влади. Ці прибутки можуть становити значну частину бюджетних надходжень і використовуються для забезпечення різних потреб місцевих громад, таких як розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я тощо.

Таким чином, розмаїття видів доходів місцевих бюджетів визначається широким спектром джерел фінансування, що дозволяє забезпечити різноманітні потреби місцевих громад та забезпечити їхній стабільний розвиток.

Доходи місцевих бюджетів є основою для забезпечення різних соціальних та інфраструктурних потреб громад. Крім того, їх різноманітність відображає економічну активність та різноманітність господарської діяльності на місцевому рівні. Податки та збори є основними джерелами доходів, які забезпечують сталість та надійність фінансування місцевих бюджетів. Дотації та субвенції [12, с. 26]. відображають рівень фінансової підтримки місцевих громад з боку центрального уряду і можуть стати ключовим чинником в розвитку інфраструктури та соціальних програм на місцевому рівні. Прибутки від місцевих підприємств відображають внутрішню економічну активність громад та їх здатність до самостійного забезпечення своїх фінансових потреб. Розуміння різноманітності видів доходів місцевих бюджетів дозволяє ефективно планувати та управляти фінансами на місцевому рівні, враховуючи специфічні потреби та умови кожної конкретної громади. Такий підхід сприяє сталому розвитку регіонів та підвищенню якості життя мешканців.

Податки є основним джерелом доходів місцевих бюджетів. Вони збираються з місцевих підприємств, населення та інших суб'єктів господарювання. Податки на нерухоме майно, землю, транспортні засоби та інші громадські податки становлять значну частину доходів місцевих бюджетів. Вони відображають специфічні особливості місцевих ринків та господарської активності [22, с. 49-52]. Збори представляють собою інший вид доходів, які можуть бути стягнуті за надання різних послуг чи відповідно до місцевих регулюючих актів. Це можуть бути комунальні платежі, платежі за використання комунальних послуг, патенти, ліцензії та інші види платежів.

Дотації та субвенції надходять від державного бюджету та призначені для фінансування різних програм та проєктів на місцевому рівні. Вони можуть забезпечувати компенсацію витрат на реалізацію різноманітних заходів, спрямованих на розвиток та підтримку місцевих громад.

Прибутки від місцевих підприємств також враховуються у доходах місцевих бюджетів. Ці кошти можуть бути залучені від місцевих підприємств, що перебувають у власності громади або місцевої влади. Прибутки від них

використовуються для забезпечення різних потреб місцевих громад, таких як розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших галузей [9, с. 12-14].

Податки, як ключовий вид доходів місцевих бюджетів, мають різні форми та визначаються згідно з законодавством. Наприклад, податок на нерухоме майно встановлюється відповідно до оціночної вартості майна, яке знаходиться на території громади. Податок на землю залежить від її площі та місця розташування. Податок на транспортні засоби обчислюється відповідно до їхньої технічної характеристики та року випуску. Збори є ще одним важливим джерелом доходів місцевих бюджетів і можуть бути пов'язані з різними видами діяльності. Комунальні платежі збираються за користування комунальними послугами, такими як водопостачання, вивіз сміття тощо. Платежі за використання комунальних послуг можуть бути залежними від обсягу споживання або має фіксований характер.

Дотації та субвенції відображають фінансову підтримку місцевих громад з боку центрального уряду. Вони надаються для фінансування різних програм та проєктів на місцевому рівні, зокрема для покриття дефіциту бюджету чи фінансування інвестиційних заходів. Прибутки від місцевих підприємств можуть становити істотну частину доходів. Вони залежать від ефективності господарювання місцевих підприємств, які можуть надавати різноманітні послуги або виробляти товари на місцевому ринку. Доходи від них можуть бути використані для розвитку місцевої інфраструктури, покращення умов життя мешканців та забезпечення соціальних програм. Висновуючи про види доходів місцевих бюджетів, можна зазначити, що різноманітність цих джерел фінансування є ключовим елементом стабільності та розвитку місцевих громад. Податки є основним джерелом доходів і відображають економічну активність та господарські особливості регіону. Збори доповнюють податкові надходження і можуть бути пов'язані з наданням різних комунальних послуг. Дотації та субвенції відображають рівень фінансової підтримки місцевих громад зі сторони центрального уряду

та можуть стати важливим джерелом фінансування для реалізації різних програм та проєктів. Прибутки від місцевих підприємств відображають ступінь їхньої ефективності та можуть забезпечувати додаткові кошти для розвитку інфраструктури та соціальних програм.

У цілому, різноманітність видів доходів місцевих бюджетів дозволяє місцевим громадам забезпечити стабільність фінансування, реалізувати різні програми та проєкти, а також забезпечити підвищення якості життя мешканців. Розуміння та ефективне використання цих джерел можуть сприяти сталому розвитку та процвітанню місцевих громад.

1.2. Класифікація та структура джерел доходів місцевих бюджетів.

В сучасних умовах управління місцевими бюджетами, розуміння класифікації та структури джерел доходів є надзвичайно важливим. Для забезпечення сталого розвитку та ефективного функціонування місцевих громад необхідно докладати зусиль у збільшення доходів бюджетів. Класифікація джерел доходів дозволяє систематизувати та упорядкувати їх для подальшого аналізу та планування фінансових ресурсів. Однією з ключових складових є розрізнення між власними та невластими джерелами доходів. Власні джерела доходів включають у себе доходи, що генеруються безпосередньо на території громади, такі як податки, збори, платежі за послуги та інші місцеві збори. Невласні джерела доходів включають у себе дотації та субвенції від державного бюджету, а також інші трансферти [18, с. 368].

Важливим аспектом є різниця між постійними та тимчасовими джерелами доходів. Постійні джерела доходів є стабільними та регулярними, такі як податки на нерухомість або землю. Тимчасові джерела доходів можуть бути пов'язані зі специфічними обставинами, такими як отримання грантів для реалізації конкретних проєктів чи податкові льоти. Вивчення класифікації та структури джерел доходів місцевих бюджетів допомагає зрозуміти основні джерела фінансування та їхню роль у забезпеченні фінансової стійкості та

розвитку місцевих громад. Такий аналіз є важливим кроком у формуванні стратегії ефективного управління фінансовими ресурсами та плануванні подальших кроків у напрямку підвищення ефективності місцевих бюджетів. Класифікація та структура джерел доходів місцевих бюджетів є ключовим елементом для забезпечення фінансової стабільності та ефективного функціонування місцевих громад. Розуміння цих аспектів дозволяє визначити основні джерела фінансування та їхні взаємозв'язки, а також розробити стратегії для максимізації доходів та оптимізації витрат.

Класифікація джерел доходів базується на кількох основних принципах, таких як власність, стабільність та походження [10, с. 45]. Розрізняють власні та невластні джерела доходів: перші включають у себе ті, що генеруються безпосередньо на території громади, такі як податки та збори, а другі - трансферти з державного бюджету. Також доходи можуть бути класифіковані за стабільністю: постійні та тимчасові. Постійні доходи є стабільними та регулярними, тоді як тимчасові можуть бути залежними від специфічних обставин. Структура джерел доходів визначає, які саме види доходів входять у склад місцевого бюджету та яка їхня вагомість. Наприклад, доходи від податків, зборів, дотацій, субвенцій, а також прибутки від місцевих підприємств можуть складати основну частину доходів [14, с. 57]. Дослідження класифікації та структури джерел доходів місцевих бюджетів допомагає зрозуміти, як саме формуються та розподіляються фінансові ресурси на місцевому рівні. Це дозволяє розробляти ефективні стратегії управління бюджетом, забезпечувати фінансову стійкість та сприяти розвитку місцевих громад.

Класифікація джерел доходів місцевих бюджетів є важливим інструментом управління фінансами місцевих громад. Доходи можна класифікувати за кількома критеріями, зокрема за походженням та характером. За походженням розрізняють власні та невластні джерела доходів. Перші включають доходи, що генеруються безпосередньо на території громади, наприклад, податки та збори, тоді як невластні джерела є

трансфертами з державного бюджету. За характером доходи поділяють на постійні та тимчасові. Постійні доходи характеризуються стабільністю та регулярністю, наприклад, податки на нерухомість. Тимчасові доходи можуть бути залежними від специфічних обставин, наприклад, отримання грантів для реалізації конкретних проектів. Ця класифікація дозволяє місцевим органам управління краще розуміти та управляти фінансовими ресурсами. Вона допомагає здійснювати ефективне планування та розподіл бюджетних коштів, забезпечує стабільність та ефективність фінансової системи місцевих громад. Класифікація джерел доходів місцевих бюджетів є необхідним інструментом для забезпечення фінансової стійкості та ефективного управління. Розуміння різноманітності джерел доходів дозволяє максимально використовувати наявні можливості для фінансування різноманітних програм та проектів, спрямованих на підвищення якості життя мешканців та розвиток громад.

Подальший аналіз та дослідження впливу різних видів доходів на економічний розвиток місцевих громад може сприяти розробці більш ефективних стратегій фінансового управління з боку громад. Враховуючи особливості кожного джерела доходів, адміністрація може приймати обґрунтовані рішення щодо розподілу бюджетних коштів, максимізуючи їхню ефективність та спрямовуючи їх на найбільш пріоритетні напрямки розвитку. Крім того, вивчення класифікації джерел доходів сприяє підвищенню фінансової свідомості громадськості та може стимулювати активність громадян у плануванні та реалізації різноманітних проектів та програм на місцевому рівні. Такий підхід сприяє розвитку партнерських відносин між місцевою владою та громадськістю та сприяє створенню умов для більш прозорого та ефективного управління ресурсами громади [19, с. 671].

Зазначена класифікація джерел доходів також допомагає в уникненні дисбалансів у фінансовій системі місцевих громад. Чітке розмежування між різними типами доходів дозволяє уникнути переінвестування або недофінансування конкретних секторів економіки чи соціальних програм.

Проаналізуємо різні типи доходів місцевих бюджетів – оптимізація фінансових потоків; підвищення ефективності управління; стимулювання інвестицій.

Оптимізація фінансових потоків. Розуміння класифікації джерел доходів дозволяє управлінцям місцевих бюджетів оптимізувати розподіл коштів між різними секторами та програмами. Важливо забезпечити баланс між розвитком інфраструктури, соціальними програмами, та економічним зростанням. Забезпечення стабільності та прогнозованості: Класифікація джерел доходів дозволяє аналізувати їхню стабільність та прогнозованість. Це допомагає управлінцям уникати ризиків фінансових труднощів та планувати витрати на майбутнє. Перехід до наступного аспекту є природним продовженням обговорення оптимізації та стабільності фінансових потоків.

Підвищення ефективності управління. Знання про різні джерела доходів дозволяє управлінцям приймати обґрунтовані рішення щодо їхнього використання. Це допомагає збільшити ефективність розподілу ресурсів та досягнення стратегічних цілей розвитку.

Стимулювання інвестицій. Розуміння джерел доходів може стимулювати інвестиції в розвиток місцевої інфраструктури та економіки. Наприклад, залучення коштів з місцевих підприємств або створення привабливих умов для інвесторів. Отже, класифікація джерел доходів місцевих бюджетів є ключовим елементом управління фінансовими ресурсами. Розуміння різноманітності та характеристик різних видів доходів дозволяє максимально використовувати їх для забезпечення сталого розвитку та ефективного функціонування місцевих громад [21, с. 64].

Структура джерел доходів місцевих бюджетів – це складна система, що визначає, звідки та як здійснюється фінансування місцевих громад. Розуміння цієї структури є критично важливим для ефективного управління бюджетними ресурсами та забезпечення фінансової стабільності на місцевому рівні. Структура джерел доходів може бути різноманітною і зазвичай включає в себе такі основні складові, як податки, збори, дотації, субвенції, доходи від

місцевих підприємств та інші джерела. Кожен вид доходів має свої особливості та вплив на фінансовий стан місцевого бюджету. Розуміння структури джерел доходів дозволяє управлінням місцевих бюджетів аналізувати поточний стан фінансів, прогнозувати майбутні надходження та розробляти стратегії фінансового управління. Крім того, це допомагає визначити пріоритетні напрями розвитку та вирішити фінансові проблеми, з якими може стикатися місцева громада [22, с. 49-52].

Вивчення структури джерел доходів місцевих бюджетів є ключовим компонентом економічного аналізу та планування. Це дозволяє максимально використовувати наявні ресурси для забезпечення потреб місцевих громад та сприяє сталому розвитку територій. Структура джерел доходів місцевих бюджетів визначається різними видами доходів, що надходять до бюджету місцевої громади. Основними компонентами структури є податки, збори, дотації та субвенції, доходи від місцевих підприємств, а також неподаткові доходи [10, с. 44].

Податки та збори. Це основні джерела доходів місцевих бюджетів, які становлять значну частину доходів. Сюди входять податки на нерухомість, земельний податок, податок на транспорт, податок на доходи фізичних осіб та інші місцеві податки і збори. Ці доходи залежать від стану економіки, споживчих витрат населення та інших факторів.

Дотації та субвенції. Це кошти, які надходять до місцевих бюджетів від державного бюджету з метою покриття дефіциту та забезпечення рівних умов розвитку всіх регіонів. Дотації призначаються на реалізацію окремих програм, проектів чи заходів, визначених державною політикою.

Доходи від місцевих підприємств. Це прибутки, які отримують місцеві органи влади від управління майном та підприємствами, що перебувають у їх власності. Ці доходи можуть надходити від комунальних підприємств, земельних платежів, орендної плати та інших джерел.

Неподаткові доходи. Це доходи, які не є прямими податками або зборами, але приносять прибуток місцевому бюджету. До них можуть

належати прибутки від продажу майна, штрафи, плата за послуги та інші неподаткові надходження.

Структура джерел доходів місцевих бюджетів є важливою складовою фінансової системи місцевих громад. Розуміння цієї структури дозволяє ефективно планувати та розподіляти фінансові ресурси для забезпечення потреб та розвитку місцевих спільнот. До структури джерел доходів місцевих бюджетів включають: трансферти та державні асигнування. Цей вид доходів включає грошові кошти, що передаються місцевим бюджетам від держави або інших рівнів управління. Це може включати дотації на реалізацію конкретних програм, соціальні виплати, а також інші форми фінансової підтримки.

Кредитування та залучення позик. У деяких випадках місцеві бюджети можуть залучати позики або кредити для покриття фінансових потреб. Це може бути важливим джерелом фінансування для великих інфраструктурних проектів або виплати боргів.

Інвестиційні проекти та програми. Місцеві громади можуть розробляти та реалізовувати різноманітні інвестиційні проекти та програми, що приносять доходи. Це може включати розвиток туризму, створення інфраструктури для малого та середнього бізнесу, а також інші ініціативи, спрямовані на залучення інвестицій [18, с. 368].

Загальна структура джерел доходів місцевих бюджетів є складною та різноманітною. Розуміння кожного з видів доходів і їхнього впливу на фінансовий стан місцевої громади дозволяє ефективно управляти бюджетними ресурсами та забезпечує стаке фінансове забезпечення для розвитку та підтримки потреб місцевих жителів.

Підсумовуючи, можна сказати, що класифікація та структура джерел доходів місцевих бюджетів є важливими складовими економічної системи, що визначають фінансову стабільність та розвиток місцевих громад. За допомогою ретельного аналізу цих джерел доходів можна забезпечити оптимальне використання фінансових ресурсів для задоволення потреб і розвитку місцевих громад. Розуміння різноманітності та особливостей

кожного виду доходів дозволяє управлінням ефективно планувати та розподіляти бюджетні кошти, забезпечуючи стає функціонування і розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших сфер життєдіяльності громадян. Крім того, розуміння структури джерел доходів дозволяє забезпечити більшу прозорість і відкритість у фінансовому управлінні, що сприяє підвищенню довіри громадян та інвесторів та розвитку ефективного діалогу між місцевими владами та громадянським суспільством. Враховуючи всі ці аспекти, класифікація та структура доходів місцевих бюджетів є важливим інструментом для забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення.

1.3. Бюджетна практика зарубіжних країн по формуванню доходів місцевих бюджетів.

Формування доходів місцевих бюджетів є складним та важливим аспектом фінансового управління для будь-якої країни. Однак, кожна країна має свої унікальні особливості та підходи до цього процесу, які визначаються економічними, політичними та соціокультурними чинниками. В рамках даного розділу дипломної роботи ми досліджуємо бюджетну практику зарубіжних країн щодо формування доходів місцевих бюджетів з метою вивчення та аналізу різноманітних підходів та стратегій, які застосовуються на міжнародному рівні. Вивчення бюджетної практики різних країн надає нам можливість зрозуміти, які методи та інструменти використовуються у різних контекстах, які принципи лежать в основі цих підходів та які результати вони приносять. Порівняльний аналіз бюджетної практики дозволить нам виявити найбільш ефективні та інноваційні підходи, які можуть бути застосовані для покращення системи формування доходів місцевих бюджетів в Україні. Розглянувши бюджетну практику різних країн, ми матимемо можливість зробити висновки щодо найбільш ефективних та адаптованих до умов України методів формування доходів місцевих бюджетів.

Практика формування доходів місцевих бюджетів у Великій Британії відзначається своєю довголітньою історією та складними фінансовими відносинами між центральним урядом та місцевими органами влади. Ось деякі ключові аспекти бюджетної практики місцевих бюджетів у Великій Британії [17, с. 48–54].

Місцеві податки та збори. У Великій Британії місцеві органи влади мають певну автономію у встановленні та зборі податків та зборів. Наприклад, місцеві ради мають право встановлювати ставки податку на нерухомість (Council Tax), який є одним із основних джерел доходів місцевих бюджетів.

Централізована фінансова система. Велика Британія має централізовану фінансову систему, в якій значна частина фінансових ресурсів перерозподіляється з центрального уряду на місцеві органи влади через механізми міжбюджетних трансфертів та грантів.

Міжбюджетні трансферти та гранти. Уряд Великої Британії використовує міжбюджетні трансферти та гранти для забезпечення фінансової підтримки місцевих урядів, особливо тих, що перебувають у важкій економічній ситуації або мають велику кількість соціальних потреб.

Публічно-приватне партнерство (PPP). У Великій Британії широко застосовуються проекти публічно-приватного партнерства у сфері інфраструктури та соціальних послуг. Ці проекти можуть стати джерелом додаткових доходів для місцевих бюджетів через партнерські відносини з приватним сектором.

Локальна фінансова автономія. Останнім часом уряд Великої Британії працює над посиленням фінансової автономії місцевих урядів, зокрема шляхом розширення їхніх повноважень у сфері фінансів та розвитку нових механізмів фінансування.

Ці аспекти бюджетної практики Великої Британії свідчать про складність та динамічність фінансових відносин між центральним урядом та місцевими органами влади, а також про постійне прагнення до ефективного використання фінансових ресурсів для забезпечення розвитку місцевих

громад. До того, важливим аспектом бюджетної практики у Великій Британії є постійний пошук нових та ефективних шляхів фінансування місцевих потреб. Однією з таких ініціатив є розвиток інноваційних фінансових інструментів, таких як облікова інженерія та соціальні облікові засоби, які дозволяють місцевим органам влади привертати інвестиції для реалізації проектів у сфері інфраструктури, житлового будівництва та інших сфер. Також варто відзначити роль місцевих органів влади у здійсненні місцевих податків та зборів, які часто становлять суттєву частину доходів місцевих бюджетів. При цьому, велика увага приділяється питанням ефективності та справедливості оподаткування, а також спрощенню та стимулюванню податкової системи для підтримки бізнесу та економічного зростання на місцевому рівні.

Загалом, бюджетна практика у Великій Британії є добре структурованою та орієнтованою на забезпечення сталого розвитку місцевих громад та ефективного використання фінансових ресурсів. Вона відображає постійну готовність до інновацій та змін у фінансовій системі для відповіді на виклики та потреби сучасного суспільства.

Бюджетна практика Сполучених Штатів Америки (США) в формуванні доходів місцевих бюджетів відзначається різноманітністю та складністю через федерально-державний характер системи управління та фінансів. Ось деякі ключові аспекти бюджетної практики місцевих бюджетів у США [15, с. 50–55].

Податкова система. В США місцеві органи влади мають велику автономію у встановленні та зборі податків. Доходи місцевих бюджетів можуть надходити з різних джерел, таких як податок на нерухомість, податки на продажі та послуги, податок на заробітну плату, а також збори та платежі за різноманітні ліцензії та дозволи.

Міжбюджетні трансфери. Федеральний уряд США забезпечує значну фінансову підтримку місцевим органам влади через міжбюджетні трансфери, гранти та програми фінансування. Ці кошти можуть бути призначені для

різних цілей, включаючи освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру та інші потреби.

Фінансовий контроль. Місцеві бюджети в США піддані строгому фінансовому контролю та обліку, зокрема за допомогою аудиторських перевірок та фінансової звітності. Це сприяє забезпеченню прозорості та ефективного використання фінансових ресурсів.

Партнерство з приватним сектором. У США широко застосовуються проекти публічно-приватного партнерства у сфері інфраструктури, енергетики та інших сфер, які можуть стати джерелом додаткових доходів для місцевих бюджетів та сприяти розвитку громад.

Локальні облікові системи. Кожен штат та місцевий орган влади має свою систему обліку та бюджетування, яка враховує особливості та потреби конкретної території.

Бюджетна практика місцевих бюджетів у Сполучених Штатах Америки відображає багатоаспектність та різноманітність фінансових відносин у системі місцевого управління, спрямовану на забезпечення сталого розвитку та задоволення потреб громадян. Бюджетна практика Сполучених Штатів Америки є дуже різноманітною через великий розмір країни та різницю в законодавстві та практиці між різними штатами. У багатьох випадках, доходи місцевих бюджетів формуються через різноманітні податки та збори, такі як податок на нерухомість, податок на продажі, податок на заробітну плату, а також через федеральні трансферти та гранти. Щодо податків, багато штатів мають власні системи оподаткування, інколи значно відрізняються один від одного. Так, деякі штати мають високі податкові ставки, в той час як інші ставлять на низькі податки які приваблюють бізнес та інвестиції. Крім того, місцеві органи влади часто мають можливість видавати облігації для фінансування інфраструктурних проектів та інших ініціатив. Це дає їм додаткові ресурси для інвестування у розвиток та покращення громад. Незважаючи на різноманіття, деякі загальні тенденції можуть бути визначені, такі як поступове збільшення ролі місцевих органів влади у фінансових

питаннях, посилення розуміння важливості ефективного управління бюджетом та розвиток нових інструментів та методів для забезпечення фінансової стабільності та економічного зростання на місцевому рівні.

Бюджетна практика Індії у формуванні доходів місцевих бюджетів є складною та різноманітною, враховуючи масштабність та різноманіття цієї країни [16, с. 114–120]. Розглянемо кілька ключових аспектів:

Податкова система. У Індії місцеві бюджети формуються за рахунок різних видів податків, таких як податок на нерухомість, податок на транспорт, податок на продажі тощо. Кожен штат має свою власну систему податків, що створює певну варіативність у доходах місцевих бюджетів.

Дотації та трансфери від центрального уряду. Центральний уряд надає дотації та трансфери місцевим урядам для підтримки їхніх бюджетів. Ці кошти можуть бути призначені для розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших галузей.

Фінансова автономія. Востаннє, уряд Індії активно працює над збільшенням фінансової автономії місцевих урядів, надаючи їм більше повноважень у збиранні та управлінні фінансовими ресурсами.

Зовнішні джерела фінансування. Місцеві бюджети також можуть отримувати фінансову підтримку від міжнародних організацій, які здійснюють проекти в різних галузях, таких як інфраструктура, енергетика, та інші.

Бюджетна практика Індії постійно розвивається, спрямовуючись на покращення фінансового управління та ефективного використання ресурсів для забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя місцевого населення. У контексті Індії, де різноманітність культур, етнічних груп, територій та економічних умов величезна, бюджетна практика стає складною та багатоаспектною. Кожен штат має свої унікальні виклики та можливості у формуванні доходів місцевих бюджетів, що створює потребу в індивідуальному підході до фінансового управління. Однак, існують загальні тенденції, які впливають на всі штати, такі як збільшення фінансової автономії місцевих урядів та розширення їх повноважень у збиранні та управлінні

фінансовими ресурсами. Диверсифікація джерел доходів, вдосконалення системи оподаткування та збільшення прозорості та ефективності у використанні бюджетних коштів є важливими завданнями для місцевих урядів в Індії. Вирішення цих питань сприятиме стабільному економічному зростанню, покращенню інфраструктури та життєвого рівня населення в усіх регіонах країни.

Підсумовуючи вищесказане, ми проаналізували різноманітні аспекти формування доходів місцевих бюджетів як в Україні, так і в інших країнах. Цей аналіз відкриває широкий спектр фінансових механізмів, які використовуються для забезпечення бюджетної стабільності та розвитку на місцевому рівні.

Ретельне вивчення поняття доходів місцевих бюджетів показує, що вони є важливим джерелом фінансування місцевих ініціатив та програм. Ці доходи складаються з різноманітних джерел, включаючи податки, збори та дотації, і їх ефективне використання визначає фінансову стійкість місцевих громад.

Класифікація та структура джерел доходів місцевих бюджетів підкреслює необхідність диференціації фінансових потоків для забезпечення різноманіття джерел фінансування та мінімізації ризиків.

Огляд бюджетної практики різних країн, таких як Велика Британія, Сполучені Штати Америки та Індія, дозволяє виявити передові підходи до фінансового управління та зрозуміти ключові аспекти, які варто впроваджувати в українській практиці.

В цілому, зміст цього розділу роботи демонструє важливість розуміння та ефективного використання фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку та підвищення якості життя населення на місцевому рівні.

Висновки до розділу 1:

1. Вивчення доходів місцевих бюджетів підтверджує їхню важливість як джерела фінансування місцевих ініціатив та програм, які включають податки, збори та дотації.

2. Класифікація та структура доходів місцевих бюджетів підкреслюють необхідність різноманітності джерел фінансування та мінімізації ризиків.

3. Огляд бюджетних практик інших країн допомагає виявити передові підходи до фінансового управління та ключові аспекти для української практики.

4. Загальний аналіз підкреслює важливість ефективного використання фінансових ресурсів для сталого розвитку та підвищення якості життя на місцевому рівні.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗМІН У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз динаміки та структури доходів місцевих бюджетів в Україні.

Місцеві бюджети в Україні є складовою частиною бюджетної системи країни. Вони формуються на рівні обласних, районних, міських та сільських рад. Законодавча база для їх функціонування включає Бюджетний кодекс України, а також інші законодавчі акти. Місцеві бюджети включають доходи і видатки, які обґрунтовані та затверджені відповідними органами самоврядування. Фінансування місцевих бюджетів здійснюється за рахунок податків, зборів, трансфертів з державного бюджету та інших джерел. Вони спрямовані на забезпечення розвитку територій, виконання соціальних програм та інфраструктурних проектів, покращення якості життя мешканців та розвиток місцевої економіки. Структура місцевих бюджетів в Україні організована згідно з Бюджетним кодексом. Вона включає доходну та видаткову частини. До доходної частини входять податки, збори, місцеві податки та збори, дотації від державного бюджету. Згідно зі статтею 33 Бюджетного кодексу [29], доходи місцевих бюджетів формуються на території відповідної територіальної громади. Щодо видаткової частини, тут відображаються витрати на управління, соціальні програми, освіту, охорону здоров'я, інфраструктуру тощо. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» також регулює функціонування місцевих бюджетів, зокрема стаття 50 [34] надає повноваження органам місцевого самоврядування у формуванні та використанні коштів місцевих бюджетів. Така структура дозволяє забезпечити прозоре та ефективне управління фінансами на місцевому рівні. Проте, в контексті кваліфікаційної роботи, нас все ж цікавить більше дохідна частина місцевих бюджетів.

Доходи місцевих бюджетів формуються відповідно до українського законодавства. Згідно з Бюджетним кодексом [29], доходи поділяються на

загальний та спеціальний фонди. Кошти загального фонду призначені для фінансування поточних видатків, тоді як доходи спеціального фонду мають конкретне призначення, зокрема для формування бюджету розвитку, а саме для фінансування проектів у різних сферах, які покращують економіку, інфраструктуру, соціальні послуги та життя громад. Бюджетний кодекс [29] також визначає структуру доходів місцевих бюджетів за розділами, як показано на рисунку 1.

Рис. 2.1. Структура доходів місцевих бюджетів [55, с. 1024]

Згідно з Законом про місцеве самоврядування [34], доходи місцевих бюджетів формуються за рахунок власних джерел, визначених законом, а також загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які закріплені у встановленому порядку. Це означає, що місцеві органи влади мають право використовувати різноманітні джерела для забезпечення фінансування різних потреб та програм, зокрема для розвитку і підтримки місцевої інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших сфер життєдіяльності громади. Така система забезпечує стабільність та

ефективність фінансового управління на рівні місцевих установ і органів влади.

Починаючи з 2019 року спостерігається поступове збільшення власних доходів місцевих бюджетів. Так, у 2023 році доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) склали 474,7 млрд. грн., що на 13,6 % більше ніж у 2022 році. В цілому, за останні п'ять років власні доходи місцевих бюджетів збільшились на 211,9 млрд. грн., або на 80,7 %. Дане збільшення свідчить про позитивні наслідки процесу фінансової децентралізації в Україні, завдяки якому органам місцевого самоврядування значно здалося збільшити фінансові ресурси місцевих бюджетів, в тому числі й за рахунок передачі податкових та неподаткових надходжень з центрального бюджету до місцевих бюджетів (Рис. 2.2).

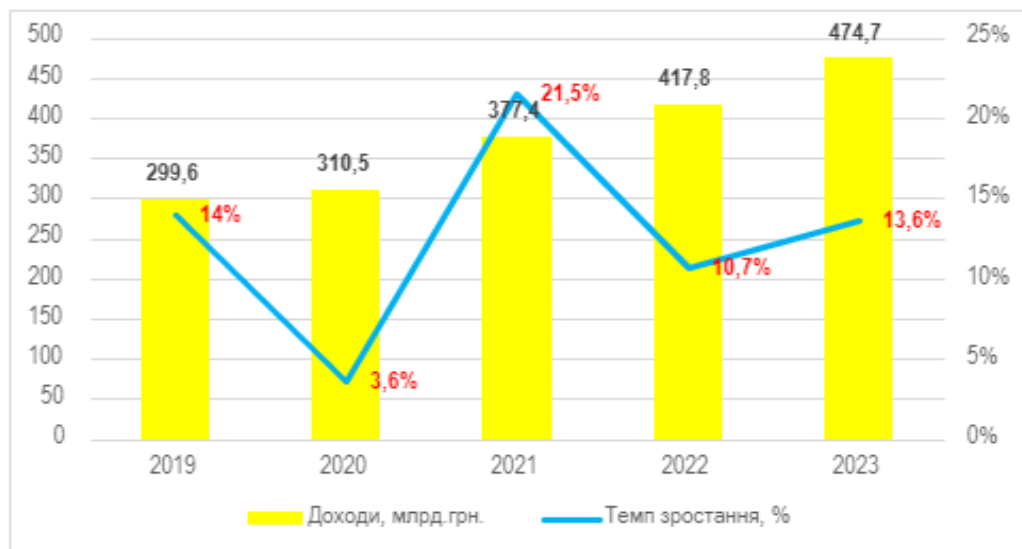

Рис. 2.2. Власні доходи місцевих бюджетів України за період з 2019 по 2023 рр., млрд. грн.

Розроблено автором на основі [23]

Проте, якщо враховувати середньорічний індекс споживчих цін, то спостерігається незначне зменшення суми власних доходів місцевих бюджетів. Так, у 2019 році порівняно з 2018 роком доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) збільшились на 14%, але враховуючи реальні показники індексу інфляції, то ми бачимо, що збільшення склало лише 9,5%. Це було пов'язано в першу чергу з процесом девальвації національної валюти України, який відобразився на неконтрольованому

зростанні цін на різні групи товарів та послуг, а також це було спричинено зростанням світових цін на енергоносії та підвищенням акцизних зборів.

Власні доходи місцевих бюджетів України з урахуванням індексу споживчих цін у 2023 році склав 451,6 млрд. грн., що на 8,1% більше ніж у попередньому році. Таке, незначне збільшення було викликано через повномаштабну війну російської федерації проти України через що зірвалися ланцюги поставок, а також через зріст цін на (Рис. 2.3).

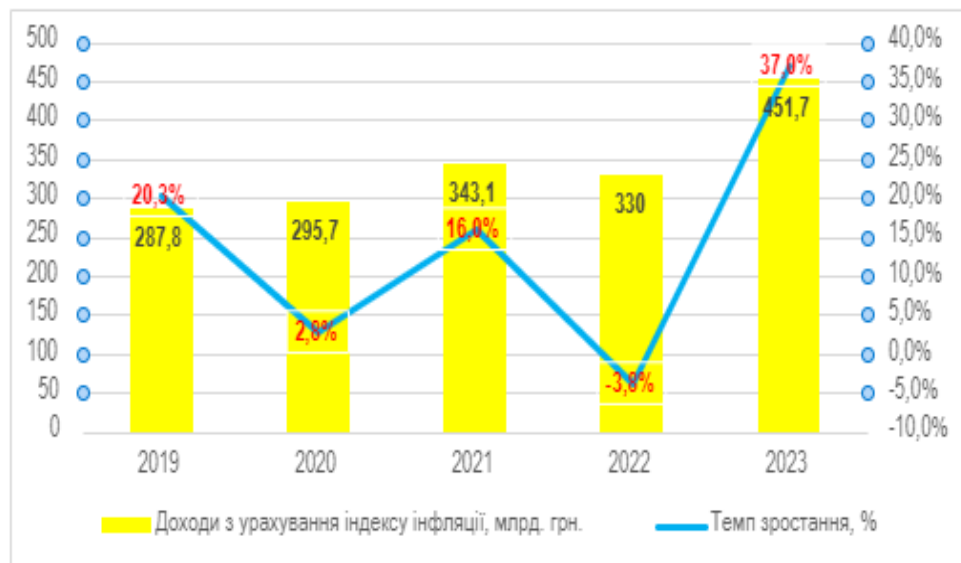

Рис. 2.3. Власні доходи місцевих бюджетів України за період з 2019 по 2023 рр. з урахуванням індексу споживчих цін, млрд. грн.
Розроблено автором на основі [23, 25]

Про результати процесу фінансової децентралізації в Україні свідчить поступе збільшення частки доходів загального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів у ВВП. Таке зростання даної частки стало можливим завдяки реалізації органами місцевого самоврядування політики щодо залучення додаткових резервів збільшення місцевих бюджетів та підвищення ефективності адміністрування місцевих податків та зборів, що насамперед було викликано збільшенням повноважень та підвищенням зацікавленості місцевих органів влади у покращенні рівня фінансової стійкості місцевих бюджетів [26, с. 167].

Так, у 2023 році частка доходів загального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів склала 6,8%, що на 1,3 відсотковий пункт менше ніж у попередньому році. (Рис. 2.4).

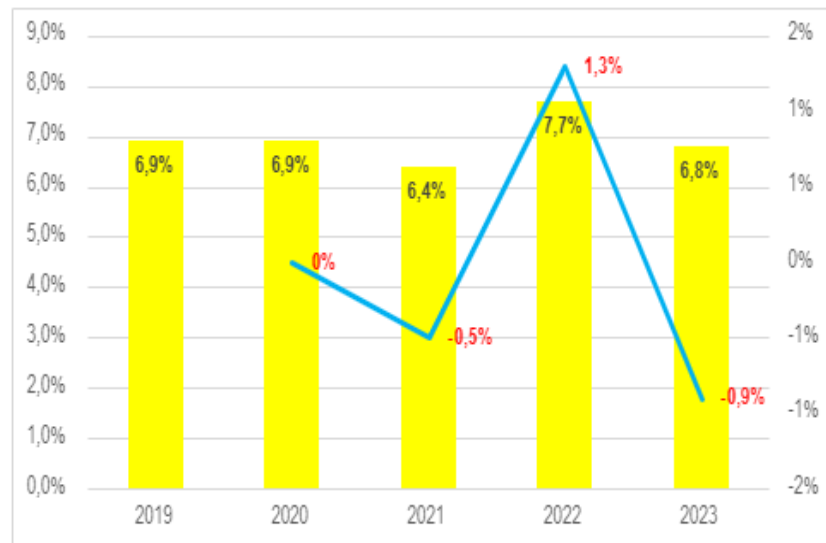

Рис. 2.4. Частка доходів загального фонду місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів у ВВП, %
Розроблено автором на основі [27]

Показники Рис. 2.4. свідчать, що динаміка частки доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів у Зведеному бюджеті України є нестійкою. У 2020 році порівняно з 2019 роком дана частка зменшилась на 0,6 відсоткових пунктів, але вже у наступному році вона збільшилась на 0,1 відсоткових пунктів та склала 22,7%. Зменшення у 2022 році відбулося за рахунок зменшення надходжень від податків та зборів, а саме через війну в Україні, що призвело до значного скорочення обсягів економічної діяльності та зменшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, включаючи місцеві бюджети, також за рахунок збільшення видатків місцевих бюджетів. У 2023 році порівняно з попереднім роком дана частка зменшилась ще на 3,7 відсоткових пунктів та склала 15,3%, через вплив війни в Україні та змін в системі міжбюджетних трансфертів, що і призвели до значного зменшення доходів місцевих бюджетів у 2023 році порівняно з 2022 роком. (Рис. 2.5).

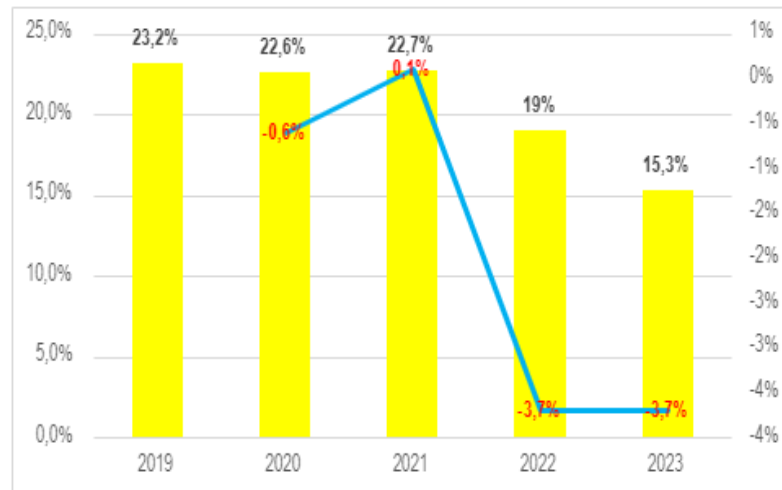

Рис. 2.5. Частка доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів у Зведеному бюджеті України, %
Розроблено автором на основі [27]

Найбільшу частку у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займає податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Починаючи з 2019 року, спостерігається поступове збільшення його частки, так у 2023 році надходження від сплати даного податку склали 289,4 млрд. грн., що на $\approx 75,0\%$ більше ніж у 2019 році. Збільшення відбулося за рахунок зростання мінімальної заробітної плати, що в кінцевому підсумку призводить до збільшення надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб. Так, за останні п'ять років мінімальна заробітна плата в Україні зросла з 4173 грн. до 8000 грн [36]., тобто на 3827 грн., або на 91,7% (Табл. 2.1).

Таблиця 2.1.
Податкові надходження місцевих бюджетів за період 2019-2023 рр.,
млрд. грн.

Податок	2019	2020	2021	2022	2023
Місцеві податки і збори	73,78	75,69	89,90	84,30	100,00
ПДФО	165,5	177,83	212,23	272,25	289,40
Акцизний податок	13,72	15,55	17,85	13,10	22,40
Податок на прибуток	10,23	9,78	16,10	13,51	15,45
Плата за користування надрами	5,28	4,64	8,57	8,74	6,00
Інші податкові надходження	2,24	2,74	2,44	1,78	1,66
Податкові надходження, усього	270,75	286,23	347,09	393,68	434,91

Складено автором на основі [23]

Надходження від сплати акцизного податку у 2023 року становили 22,4 млрд. грн., що на 71% більше ніж у попередньому році. У структурі податкових надходжень місцевих бюджетів, частка надходжень від сплати акцизного податку зменшилась у 2020 році порівняно з 2019 роком на 0,2 відсоткових пунктів, що було зумовлено значним збільшенням надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб. Найбільшу частку у структурі акцизного податку займають акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (пального) та акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів.

Що стосується податку на прибуток, то у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів у 2023 році він займав близько 3,6%, що на 0,17 відсоткових пунктів більше ніж у попередньому році, але менше ніж до початку повномасштабної війни в Україні. Зменшення даного податку відбулося за кількох основних причин: вплив війни на українську економіку, зміни в законодавстві щодо податку на прибуток, а також збільшення видатків місцевих бюджетів на фінансування оборони та соціальних виплат. Надходження в місцеві бюджети від сплати грошових коштів за спеціальне користування надрами у 2023 році зменшилось на 31,45% порівняно з попереднім роком (Рис. 2.6).

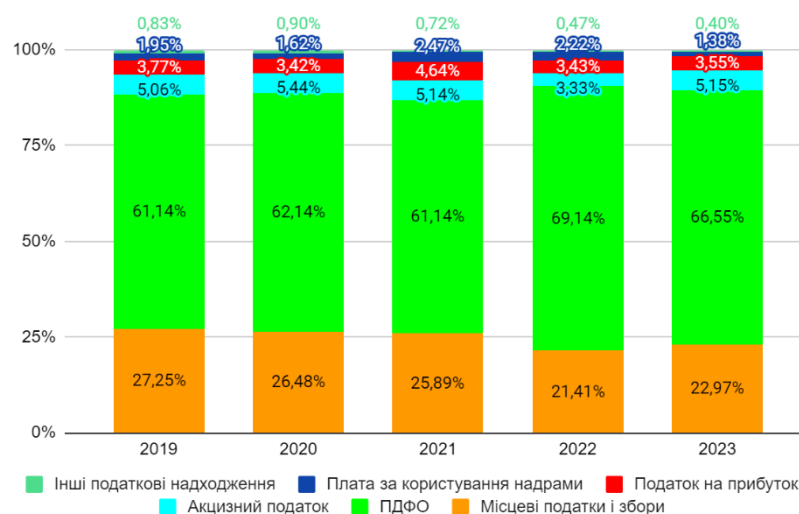

Рис. 2.6. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів за період з 2016 по 2020 рр., %

Розроблено автором на основі [23]

Надходження від сплати місцевих податків та зборів за останні п'ять років збільшились на 35,5% та у 2023 році становили 100,0 млрд. грн. Так, у структурі місцевих податків та зборів найбільшу частку складають податок на майно та єдиний податок, які займають близько 99,6%, а туристичний збір лише $\approx 0,4\%$. Надходження від сплати податку на майно у 2023 році склали 43,83 млрд. грн., що на 19% більше ніж у попередньому році. У структурі податку на майно найбільшу у 2023 році частку займає орендна плата з юридичних осіб (19,81 млрд. грн., або 45,2%) та земельний податок з юридичних осіб (9,93 млрд. грн. або 22,7%). У структурі єдиного податку найбільшу частку займають єдиний податок з фізичних осіб, єдиний податок з юридичних осіб та єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75%. Щодо туристичного збору, то надходження від його сплати у 2023 році склали всього 222,6 млн. грн., що пов'язано з низькими відсотковими ставками даного збору. (Рис. 2.7).

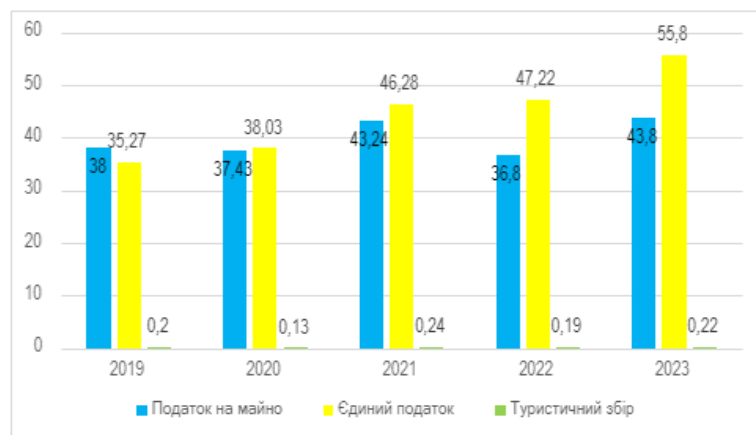

Рис. 2.7. Структура місцевих податків та зборів за період 2019-2023 рр., млрд. грн.
Розроблено автором на основі [23, 28].

Формування дохідної частини місцевих бюджетів за допомогою неподаткових надходжень має суттєве значення при оцінці ефективності функціонування та визначенні перспектив розвитку фіскального механізму трансформаційних процесів. Неподаткові надходження у структурі доходів місцевих бюджетів в Україні займають близько 7,7%. Так, за останні п'ять

років неподаткові надходження зменшились на 1%, що пов'язано в першу чергу зі змінами в законодавстві, зменшенням надходжень від плати за користування природними ресурсами та збільшення видатків місцевих бюджетів на фінансування оборони та соціальних виплат призвели до скорочення фінансування програм розвитку економіки у місцевих бюджетах. (Табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Неподаткові надходження місцевих бюджетів за період 2019-2023 рр.,
млрд. грн

Надходження	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1,63	1,58	1,68	1,31	1,78
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	4,64	4,12	4,80	4,27	5,3
Власні надходження бюджетних установ	17,48	13,21	18,90	15,26	27,47
Інші неподаткові надходження	2,35	2,56	1,81	1,19	1,96
Неподаткові надходження	26,11	21,46	27,19	22,03	36,51

Розроблено автором на основі [23, 28]

Як видно з табл. 2.2., у структурі неподаткових надходжень місцевих бюджетів за 2023 рік 27,47 млрд. грн. або 75,2% займали власні надходження бюджетних установ, до складу яких входять надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із чинним законодавством та з інших джерел власних надходжень бюджетних установ. Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності бюджетних установ займають близько 26,4% та до складу яких входять в першу чергу, надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом, держане мито, плата за надання адміністративних послуг тощо. Доходи від власності та підприємницької діяльності та інші неподаткові надходження займають близько 10,3% (Рис. 2.8).

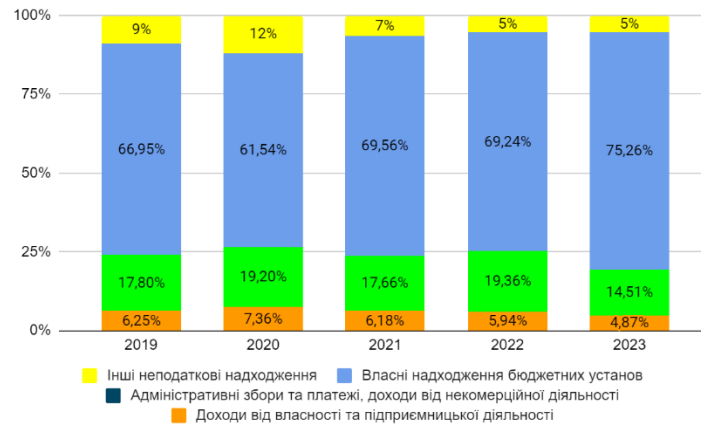

Рис. 2.8. Структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів за період з 2019 по 2023 рр., %
Розроблено автором на основі [23, 28]

Важливою складовою формування дохідної частини місцевих бюджетів є доходи від операцій з капіталом, що мобілізуються неподатковим методом та які слід розглядати як один з видів альтернативних джерел формування доходів місцевих бюджетів. У складі доходів місцевих бюджетів частка доходів від операцій з капіталом складає близько 0,76% та складається в першу чергу за рахунок коштів від продажу землі та нематеріальних активів та за рахунок надходжень від продажу основного капіталу бюджетних установ та підприємств комунальної форми власності. У 2023 році надходження від операцій з капіталом склали 3,62 млрд. грн., що на 23,5% або на 0,69 млрд. грн. більше ніж у 2019 році (Рис. 2.9).

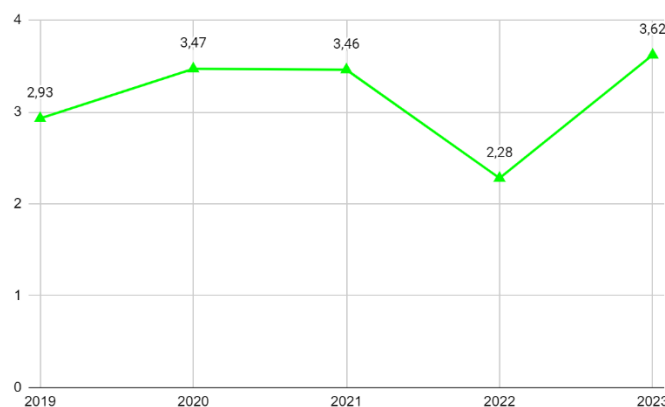

Рис. 2.9. Динаміка надходжень від операцій з капіталом в місцеві бюджети за 2019-2023 рр., млрд. грн.
Розроблено автором на основі [23, 28, 31]

Отже, проаналізувавши джерела формування доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) можна зробити висновок, що основним джерелом, що формує місцеві бюджети України є податкові надходження, в першу чергу, що складається з надходжень від сплати податку на доходи фізичних осіб, місцеві податки та збори й акцизний податок. Другорядну роль у формуванні доходів місцевих бюджетів займають неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та цільові фонди, що утворені органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади.

2.2. Характеристика регіональних особливостей у формуванні доходів місцевих бюджетів в Україні

У контексті збільшення фінансових ресурсів та повноважень місцевих органів влади, основною проблемою держави є ефективне формування доходів місцевих бюджетів та пошук шляхів їх подальшого збільшення, оскільки вони відіграють ключову роль у соціально-економічному розвитку територіальних громад. Функціонування місцевих бюджетів, як визначено в Бюджетному кодексі України, включає в себе різні рівні бюджетів, такі як обласні, районні, міські, а також бюджети місцевого самоврядування, які є важливим інструментом управління на місцевому рівні [29].

Починаючи з 2019 року спостерігається поступове збільшення доходів бюджету Одеської територіальної громади, що пов'язано з ефективністю впровадження та реалізації реформи фінансової децентралізації в Україні, яка сприяла збільшенню ресурсної бази органів місцевого самоврядування. Так, у 2023 році власні доходи бюджету міста Одеса склали 13724,7 млн. грн., що на 10,9% більше ніж у попередньому році. Таке незначне збільшення було обумовлено кризовою ситуацією у країні, яка була викликана пандемією коронавірусної інфекції у світі. За останні п'ять років доходи бюджету Одеської територіальної громади без урахування міжбюджетних трансфертів збільшились на 2,4 млрд. грн. або на 21,5% (Рис. 2.10).

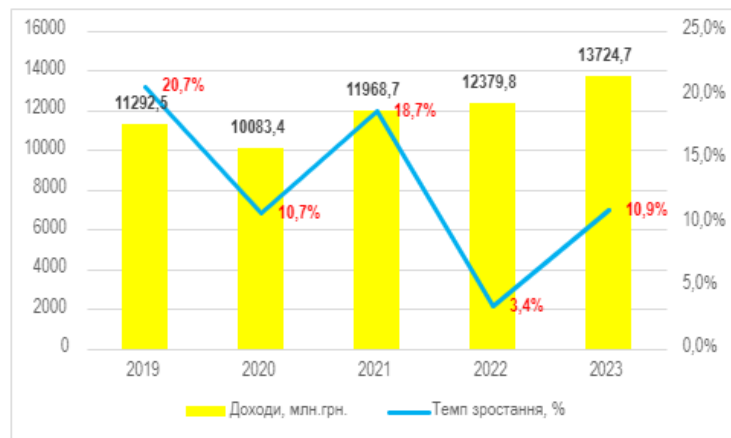

Рис. 2.10. Власні доходи бюджету Одеської територіальної громади за період з 2019 по 2023 рр., млн. грн.

Розроблено автором на основі [28, 30].

При аналізі динаміки власних надходжень доходів бюджету Одеської територіальної громади в розрізі загального та спеціальних фондів за останні п'ять років спостерігається поступе збільшення загального фонду. Так, у 2023 році він склав 12970,2 млрд. грн., що на 22,3% більше ніж у 2019 році. В цілому, зі збільшенням загального фонду бюджету Одеської територіальної громади, збільшились й кошти, які призначені для реалізації загальних та першочергових функцій діяльності відповідного органу місцевого самоврядування, тобто утримання апарату управління адміністративно-територіального утворення, оплата комунальних послуг, придбання предметів, матеріалів, обладнання, послуг, фінансування видатків на інноваційно-інвестиційну діяльності органу місцевого самоврядування тощо.

Динаміка власних надходжень бюджету Одеської територіальної громади за спеціальним фондом не є стійкою. . У 2023 році спеціальний фонд склав 754,5 млн. грн., що на 43% більше ніж у попередньому році, а в цілому за останні п'ять років він збільшився всього на 9,1%. Основними джерелами надходжень до спеціального фонду є власні надходження бюджетних установ, тобто ті, які мають цільове спрямування, екологічний податок, цільові фонди, що утворені органами місцевого самоврядування та доходи від продажу основного капіталу, землі та нематеріальних активів (Рис. 2.11).

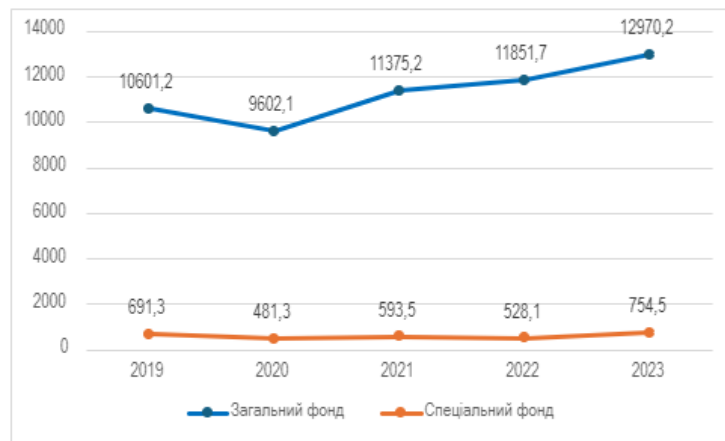

Рис. 2.11. Динаміка власних надходжень доходів бюджету Одеської територіальної громади в розрізі загального та спеціального фондів за 2019-2023 рр., млн. грн.

Розроблено автором на основі [28, 30].

Основну частку дохідної частини бюджету Одеської територіальної громади складають податкові надходження, які у 2023 році склали 10436,4 млн. грн., що на 8,4% більше ніж у попередньому році. В цілому за останні п'ять років податкові надходження збільшились на 48,7%, що свідчить про збільшення ресурсної бази органу місцевого самоврядування та про покращення рівня фінансової спроможності бюджету Одеської територіальної громади. У структурі дохідної частини бюджету міста Одеса податкові надходження у 2023 році склали 76%, що на 1,8 відсоткових пунктів менше ніж у попередньому році. У 2023 році сума неподаткових надходжень бюджету Одеської територіальної громади у незначній мірі збільшилась порівняно з 2019 роком, а саме на 2,6%, в першу чергу за рахунок зменшення надходжень від плати за послуги, що надаються бюджетним установам згідно із законодавством та інших джерел власних надходжень бюджетних установ. За останні 5 років спостерігається зменшення офіційних трансфертів в Одеській міській територіальній громаді може свідчити про зростання фінансової самостійності громади, але водночас може вказувати на потенційні ризики недофінансування важливих програм. Проте, в контексті ситуації в Україні за 2019-2023 роки, зменшення офіційних трансфертів в Одеській міській територіальній громаді може бути зумовлене економічними викликами, такими як пандемія COVID-19, військові конфлікти та макроекономічна нестабільність, що призводить до необхідності перегляду

бюджетних пріоритетів та оптимізації витрат. У структурі доходів бюджету Одеської територіальної громади неподаткові надходження у 2023 році дорівнювали близько 6%, що на 0,4 відсотковий пункт менше ніж у попередньому році (Табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Дохідна частина бюджету Одеської територіальної громади за 2019-2023 рр., млн. грн.

Види доходів	2019	2020	2021	2022	2023
Податкові надходження	7020,5	7461,8	9032,4	9632,1	10436,4
Неподаткові надходження	797,6	609,3	719,0	797,0	818,3
Доходи від операцій з капіталом	159,0	164,1	119,8	50,1	55,9
Офіційні трансферти	3314,0	1847,7	2097,3	1900,4	2414,0
Цільові фонди	1,6	0,48	0,22	0,19	0,06
Доходи бюджету ОТГ	11292,7	10083,4	11968,7	12379,8	13724,7

Розроблено автором на основі [28, 30]

Доходи від операцій з капіталом та цільові фонди у структурі дохідної частини бюджету міста Одеса мають незначну частку та майже не відіграють ролі у формуванні бюджету міста. Так, у 2023 році частка даних дохідних джерел складала близько 0,4%, та ці показники майже не змінились порівняно з попереднім роком (Рис. 2.12).

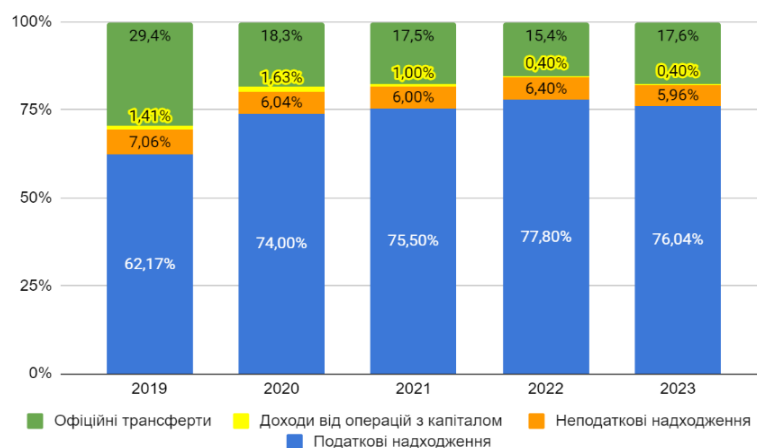

Рис 2.12. Структура дохідної частини бюджету Одеської територіальної громади за 2019-2023 рр., %

Розроблено автором на основі [28, 30].

Основною складовою податкових надходжень бюджету міста Одеса за останні п'ять років є податок на доходи фізичних осіб, який у 2023 році

дорівнював 6460,0 млн. грн., що на 0,2% менше ніж у попередньому році. В цілому починаючи з 2019 року збільшення надходжень даного податку склали приблизно 49%, що свідчить про значну фіскальну роль податку на доходи фізичних осіб у формуванні дохідної частини бюджету Одеської територіальної громади. Збільшення обсягу надходжень від даного податку було обумовлено позитивними тенденціями у зростанні мінімальної заробітної плати населення, а також через підвищення мінімальних соціальних гарантій.

Також значним бюджетоутворюючим податковим надходженням є внутрішні податки на товари та послуги, тобто акцизний податок, який у структурі податкових надходжень бюджету Одеської територіальної громади складає близько 8,3% у 2023 році, та який складається з акцизного податку ввезеного на митну територію України підакцизних товарів та з вироблених в Україні підакцизних товарів, а також за рахунок акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизними товарами, який у повному обсязі зараховується до міського бюджету (Табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Податкові надходження бюджету Одеської територіальної громади за період 2019-2023 рр., млн. грн.

Податок	2019	2020	2021	2022	2023
Місцеві податки і збори	2173,0	2240,6	2745,0	2561,8	3061,6
ПДФО	4335,8	4675,6	5638,9	6474,7	6460,0
Акцизний податок	493,0	536,2	642,6	491,7	866,4
Податок на прибуток	15,8	6,7	3,2	101,0	42,8
Інші неподаткові надходження	2,9	2,7	2,8	3,5	5,6
Податкові надходження	7020,5	7461,9	9032,5	9632,1	10436,4

Розроблено автором на основі [28, 30,]

Надходження від сплати місцевих податків та зборів за останні п'ять років збільшились на 41% та у 2023 році становили 3061,6 млн. грн. Так, у структурі місцевих податків та зборів найбільшу частку складають єдиний податок – 56,8%, податок на майно – 41,3%, а туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів – 1,9%. Надходження від сплати єдиного податку у 2023 році збільшились порівняно з 2022 роком на 8,7% та становили

1738,6 млн. грн. Збільшення надходжень від єдиного податку обумовлено зростанням кількості платників, включаючи зростання числа ФОПів через сприятливі умови для підприємництва та перехід юридичних осіб на єдиний податок, а також збільшення бази оподаткування завдяки покращенню економічної ситуації. Збільшення суми податку на майно у 2023 році було обумовлено зміною базової ставки податку та переоцінку нерухомого майна, включенням нових об'єктів оподаткування та покращення адміністрування податку через впровадження електронних сервісів, перевірок та інформаційних кампаній. (Рис. 2.13).

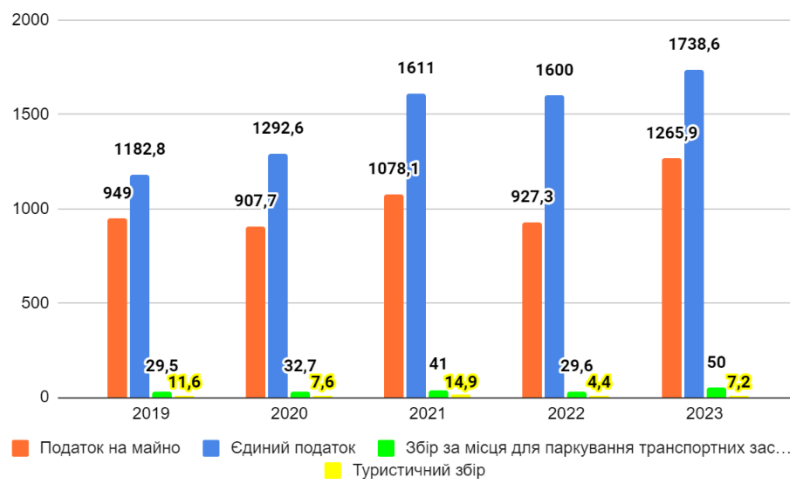

Рис. 2.13. Структура місцевих податків та зборів бюджету Одеської територіальної громади за період 2019-2023 рр., млн. грн.
Розроблено автором на основі [28, 30].

Формування неподаткових надходжень бюджету громади, слід розглядати як процес ініціалізації та акумулювання неподаткових платежів без застосування інструментів фіскального тиску з боку органів місцевого самоврядування. Протягом 2019-2023 рр. у формуванні неподаткових надходженнях бюджету ОТГ спостерігалася нестійка тенденція. У 2023 році сума неподаткових надходжень склала 818,3 млн. грн., що на 2,7% або на 21,3 млн. грн. більше ніж у попередньому році, але розглядаючи динаміку за останні 5 років, збільшення суми неподаткових надходжень зросло всього-навсього на 2,6%. Також незначне збільшення відбулося за рахунок зменшення власних надходжень бюджетних установ за останній рік на 21,1%, тобто через

зменшення надходжень від плати за послуги, що надаються бюджетним установам згідно з законодавством та інших джерел власних надходжень бюджетних установ. Щодо адміністративних зборів й платежів, доходів від некомерційної діяльності та інших неподаткових надходжень у 2023 році спостерігалось незначне зменшення порівняно з 2019 роком на 0,8%, що в грошовому еквіваленті становить 1,8 млн. грн. (Табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Неподаткові надходження бюджету Одеської територіальної громади за період 2019-2023 рр., млн. грн.

Надходження	2019	2020	2021	2022	2023
Доходи від власності та підприємницької діяльності	17,7	19,5	39,5	39,4	58,1
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	222,3	224,8	220,7	203,1	220,5
Власні надходження бюджетних установ	342,4	204,4	314,5	474,1	373,7
Інші неподаткові надходження	215,2	160,6	144,3	80,4	166,0
Неподаткові надходження	797,6	609,3	719,0	797,0	818,3

Розроблено автором на основі [28, 30].

Проводячи аналіз власних доходів бюджету міста Київ та бюджетів обласних центрів України на одного мешканця за 2022 рік, можна стверджувати, що найбільш фінансово спроможним є бюджет міста Київ, де доходи на одного мешканця склали 13279 грн [32]. Це обумовлено наявністю в даному місті значної кількості підприємств та зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, що в підсумку призводить до збільшення податкових та неподаткових надходжень відповідного бюджету.

Рис. 2.14. Порівняння власних доходів бюджету міста Київ та бюджетів обласних центрів України на одного мешканця за 2022 рік (без урахування бюджетів міст Крим, Донецьк та Луганськ)

Розроблено автором на основі [33, 28, 30].

Також високий рівень власних доходів на одного мешканця місцевих органів влади спостерігається у містах Дніпро, Одесса та Львів, які є одними з найрозвиненіших міст в Україні. Найменша сума власних доходів місцевих органів влади спостерігається у містах Дніпро, Одесса та Львів, які є одними з найрозвиненіших міст в Україні. Найменша сума власних доходів місцевих бюджетів на одного мешканця адміністративно-територіальних утворень спостерігається в бюджеті міст Суми – 9567 грн., Кропивницький – 9321 грн. та Херсон – 9234 грн (Рис. 2.14).

Власні доходи бюджету Одеської територіальної громади на одного мешканця у 2022 році склали 11789 грн. та у порівняльній таблиці займає третє місце серед інших бюджетів обласних центрів. Це зумовлено зростанням економічної активності, включаючи відновлення після пандемії COVID-19, розвитком туризму та ІТ-сектору, що сприяло збільшенню надходжень від податків; покращення адміністрування бюджету за допомогою електронних сервісів та інформаційних кампаній зміцнює дисципліну сплати податків; збільшення надходжень від інших джерел, таких як продаж комунального майна та отримання грантів, сприяє розвитку місцевого бюджету, тоді як вплив війни, включаючи переміщення людей та бізнесу в Одесу, також приносить додаткові надходження від податків.

2.3. Особливості формування бюджетів громад на 2024 рік

У 2024 році розробка місцевих бюджетів в Україні стартувала на тлі триваючого широкомасштабного військового конфлікту та дії воєнного стану. Ці умови поглиблюють виклики для забезпечення стійкості та гармонійного прогресу громад. Відповідно, місцеве самоврядування стикається з унікальними вимогами та обмеженнями, які стосуються економіки та фінансів. Ефективне управління місцевими бюджетами, адаптоване до складних зовнішніх обставин, є ключовим для досягнення успішного бюджетного регулювання та відновлення здорових фінансових показників на рівні громад.

Сучасні проблеми вимагають особливо обережного вибору шляхів використання бюджетних коштів. Планування бюджету повинно базуватися на принципах консистентності, відповідальності, прозорості інформації та ефективності. У нинішній непростий час для країни це допоможе забезпечити всебічне виконання повноважень місцевого самоврядування та досягнення стратегічних цілей стабілізації, відновлення та розвитку.

Розглядаючи прогностні дані формування доходів місцевих бюджетів експерти вважають, що показники за 2024 рік будуть невтішними. Так, у 2024 році доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) складатимуть 392,6 млрд. грн., що на 17,3% або на 82,1 млрд. грн. менше ніж у 2023 році. Доходи у загальному фонді – зменшаться на 70,2 млрд грн, або на 15,9% (до уточнюваного плану на 2023 на 59,4 млрд грн, або на 13,7%); доходи спеціального фонду – зменшаться на 11,8 млрд грн, або на 36% (відносно уточнюваного плану на 2023 на 11,7 млрд грн, або на 35,8%).

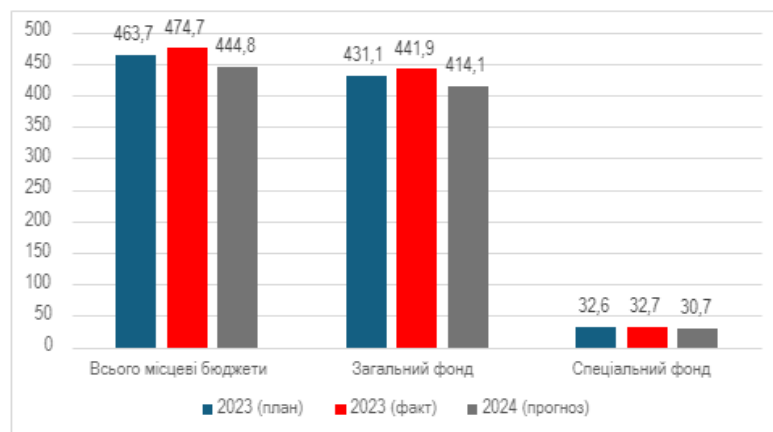

Рис. 2.15. Показники надходжень до місцевих бюджетів за 2023–2024 роки [Складено самостійно на основі даних 28, 30, 35]

Проте, якщо враховувати середньорічний індекс споживчих цін, то спостерігається зменшення суми власних доходів місцевих бюджетів. Так, у 2024 році порівняно з 2023 роком доходи місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) зменшаться на 17,3%, але враховуючи реальні показники індексу інфляції, то ми бачимо, що зменшення складатиме майже 20% або на 88,9 млрд. грн. Це буде пов'язано в першу чергу через зниження надходжень від податку на доходи фізичних осіб, що виражається у зниженні

рівня зайнятості, а також знижені заробітної плати внаслідок інфляції та економічних труднощів [24, с. 6]. По-друге, через зростання потреб фінансування видатків місцевих бюджетів: очікується збільшення витрат на соціальні виплати, оборону та інші сфери. Це може призвести до збільшення дефіциту місцевих бюджетів. Власні доходи місцевих бюджетів України з урахуванням індексу споживчих цін у 2024 році складатимуть 362,8 млрд. грн., (Рис. 2.16).

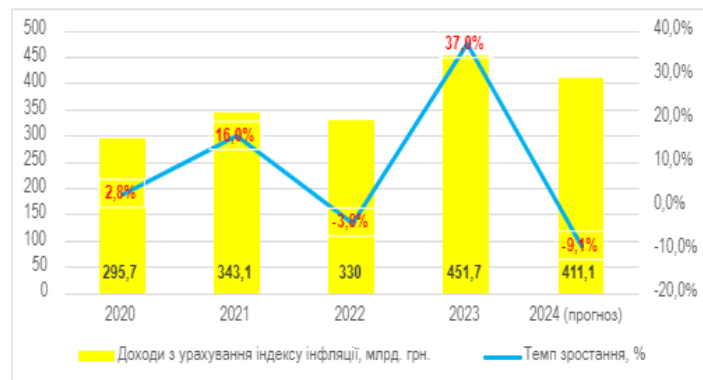

Рис. 2.16. Власні доходи місцевих бюджетів України за період з 2020 по 2024 рр. з урахуванням індексу споживчих цін, млрд. грн.
Розроблено автором на основі [23, 25, 35].

Найбільш істотним джерелом формування як власних доходів місцевих бюджетів, так й закріплених є податкові надходження, які у 2024 році більш ніж 60% у структурі доходів місцевих бюджетів з урахуванням міжбюджетних трансфертів та фінансових ресурсів наданих від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ тощо.

Найбільшу частку у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займає податок на доходи фізичних осіб. Однак порівнюючи показник за 2023 та прогноз на 2024 рік бачимо динаміку зниження частки цього податку, так у 2024 році ПДФО складатиме 222,1 млрд. грн., що на 23,2% менше за минулий рік. Прогнозоване зниження надходжень ПДФО до місцевих бюджетів у 2024 році порівняно з 2023 роком обумовлене кількома факторами. Перше, це зміна розподілу ПДФО з військовослужбовців, яка призведе до значного скорочення надходжень до місцевих бюджетів. Друге, передбачене зменшення на 4% нормативу відрахувань ПДФО також вплине на

скорочення доходів місцевих бюджетів. Також слід очікувати негативного впливу воєнного стану та інших факторів, таких як зростання фонду оплати праці та інфляції, на загальний обсяг доходів місцевих бюджетів у 2024 році.

У 2024 році планується збільшити акцизний податок в Україні за кількома причинами. По-перше, Уряд планує підвищення ставок акцизів на товари, такі як тютюнові вироби, алкоголь та пальне, що приведе до збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, у тому числі до місцевих, на 1,1 млрд грн.

Таблиця 2.6.

Податкові надходження місцевих бюджетів за період 2023-2024 рр., млрд. грн.

Податок	2023 (план)	2023 (факт)	2024 (прогноз)
Місцеві податки і збори	94,5	100,0	100,0
ПДФО	289,2	289,4	222,1
Акцизний податок	20,8	22,4	23,5
Податок на прибуток	12,8	15,5	13,5
Інші неподаткові надходження	1,1	1,7	1,2
Податкові надходження	418,4	429,0	360,3

Складено автором на основі [28, 35]

По-друге, зміна розподілу акцизного податку призведе до того, що 50% акцизу з алкоголю та тютюну буде спрямовано до місцевих бюджетів, що додатково збільшить їхні надходження. Також очікується зростання споживання підакцизних товарів та покращення адміністрування акцизного податку, що може позитивно вплинути на надходження. Податок на прибуток у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів у 2024 році займатиме близько 3,8%, що на 0,2% більше порівняно з попереднім роком, але в

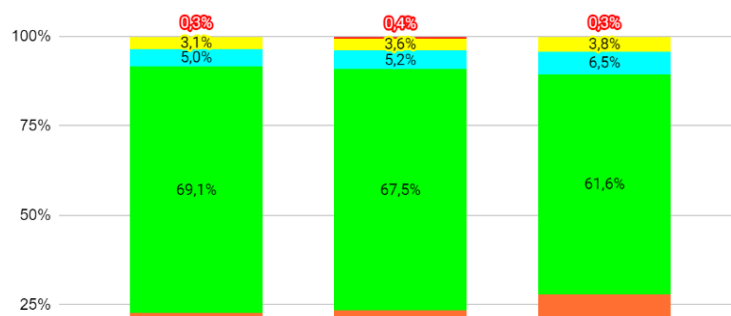

Рис. 2.16. Структура податкових надходжень місцевих бюджетів за період з 2023 по 2024 рр., %

Розроблено автором на основі [28,35]

номінальному значенні доходи від нього зменшаться на 12,6% порівняно з 2023 роком через зменшення надходжень від приватних підприємств та фінансових установ комунальної власності. Надходження від спеціального користування надрами у 2024 році зменшиться на 3,3% (200 млн грн) порівняно з попереднім роком. (Рис. 2.16).

Формування дохідної частини місцевих бюджетів за допомогою неподаткових надходжень має суттєве значення при оцінці ефективності функціонування та визначенні перспектив розвитку фіскального механізму трансформаційних процесів. Неподаткові надходження у структурі доходів місцевих бюджетів в Україні займають близько 5,4%. Так, порівняно з 2023 роком неподаткові надходження у номінальному значенні на зменшились майже на 43% або на 1,75 млрд. грн., що пов'язано в першу чергу зі зменшенням власних надходжень бюджетних установ (Табл. 2.7).

Таблиця 2.7.

Неподаткові надходження місцевих бюджетів за період 2023-2024 рр.,
млрд. грн.

Надходження	2023 (план)	2023 (факт)	2024 (прогноз)
Доходи від власності та підприємницької діяльності	1,4	1,8	1,0
Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності	4,9	5,3	4,8
Власні надходження бюджетних установ	27,6	27,5	14,3
Інші неподаткові надходження	1,4	2,0	0,8
Неподаткові надходження	35,3	36,6	20,9

Розроблено автором на основі [28, 35]

У структурі неподаткових надходжень місцевих бюджетів за 2024 рік 14,3 млрд. грн. або 68,4% займали власні надходження бюджетних установ, до складу яких входять надходження від плати за послуги, що надаються бюджетними установами згідно із чинним законодавством та з інших джерел власних надходжень бюджетних установ. Адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної діяльності бюджетних установ займають близько 23% та до складу яких входять в першу чергу, надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом, держане мито, плата за

надання адміністративних послуг тощо. Доходи від власності та підприємницької діяльності та інші неподаткові надходження займають близько 8,6% (Рис. 2.17).

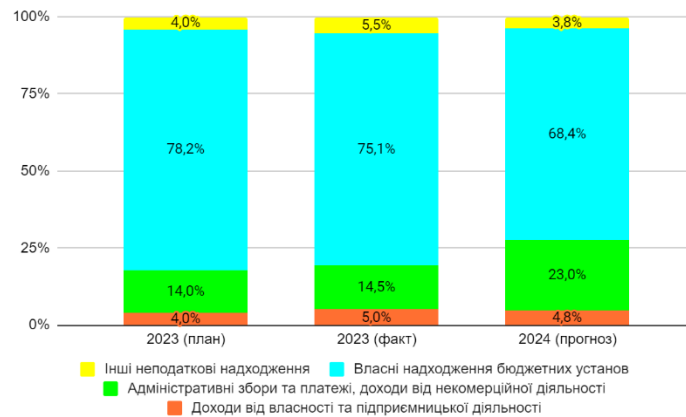

Рис. 2.17. Структура неподаткових надходжень місцевих бюджетів за період з 2023 по 2024 рр., %
Розроблено автором на основі [28, 35]

Український ринок капіталу поступово відновлюється, що може призвести до збільшення операцій з цінними паперами і, відповідно, до більших податкових надходжень до місцевих бюджетів. Також можливі зміни у податковому законодавстві та покращення адміністрування податків на операції з капіталом, що також збільшить доходи місцевих бюджетів. У 2024 році надходження від операцій з капіталом складатимуть 5,6 млрд. грн., що на 91,1% або на 2,67 млрд. грн. більше ніж у 2019 році. (Рис. 2.18).

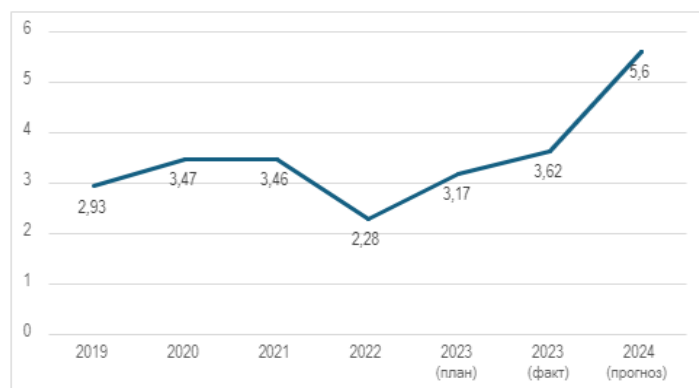

Рис. 2.18. Динаміка надходжень від операцій з капіталом в місцеві бюджети за 2019-2024 рр., млрд. грн.
Розроблено автором на основі [35, 28, 23]

Загалом, доходи місцевих бюджетів України зросли протягом 2019-2024 років, за винятком 2022 року, коли спостерігалось падіння доходів на 3,8% або на 14 млрд.грн., яке пов'язане з вторгненням російської федерації на територію України [56]. Прогнозується, що війна також негативно вплине на доходи місцевих бюджетів у 2024 році. Структурні зміни показують зменшення частки ПДФО за рахунок збільшення безробіття, а також зниженням заробітної плати внаслідок інфляції та економічних труднощів. По-друге, через зростання потреб фінансування видатків місцевих бюджетів, що призведе до збільшення витрат на соціальні виплати, оборону та інші сфери. Це може призвести до збільшення дефіциту місцевих бюджетів у 2024 році.

Висновки до розділу 2:

1. Доходи місцевих бюджетів України протягом 2019-2024 років зросли на 31%, за винятком 2022 року, коли спостерігалось падіння доходів на 3,8% або на 14 млрд. грн.
2. Прогнозується, що через бойові дії негативний вплив на доходи місцевих бюджетів у 2024 році збережеться.
3. Структурні зміни показують зменшення частки ПДФО в доходах бюджетів місцевих органів публічного управління за рахунок збільшення безробіття, а також зниженням заробітної плати внаслідок інфляції та економічних труднощів.
4. В наслідок зростання потреб фінансування видатків місцевих бюджетів у 2024 році доходи місцевих бюджетів скоротяться через збільшення витрат на соціальні виплати, оборону та інші сфери.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УКРАЇНІ.

3.1. Проблема нестачі фінансових ресурсів в органах місцевого самоврядування та зміцнення доходної бази місцевих бюджетів за рахунок власних джерел.

Стан доходної бази місцевих бюджетів України в період 2021-2023 років демонструє як позитивні, так і негативні тенденції, які суттєво впливають на фінансову спроможність місцевих громад.

Завдяки реформам децентралізації, місцеві бюджети отримали більше фінансових ресурсів та можливостей для самостійного управління фінансами. Це сприяло зростанню доходної частини місцевих бюджетів, особливо за рахунок податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), єдиного податку та плати за землю. У 2021-2023 роках спостерігалось стабільне зростання надходжень від ПДФО, який є основним джерелом доходів місцевих бюджетів, досягнувши понад 60% від загальних доходів [37, с. 261-263].

Проте, військові дії, що тривають на сході України, мали значний вплив на місцеві бюджети, спричинивши необхідність перенаправлення значних коштів на оборонні потреби. Це призвело до зменшення фінансових ресурсів, доступних для розвитку місцевої інфраструктури та соціальних програм. Незважаючи на це, загальний обсяг доходів місцевих бюджетів у 2023 році перевищив 360 млрд грн, що свідчить про поступове зростання фінансової спроможності місцевих громад.

Значною проблемою залишаються нерівномірні доходи різних регіонів. Міські бюджети отримують значно більше доходів порівняно з сільськими районами, що ускладнює рівномірний розвиток територій. Крім того, місцеві бюджети залишаються значною мірою залежними від міжбюджетних трансфертів з державного бюджету, таких як субвенції та дотації. Це знижує рівень фінансової автономії місцевих громад і вимагає подальшого реформування системи міжбюджетних відносин [40, с. 50-63].

У законодавчому плані існують обмеження, які ускладнюють ефективне управління місцевими фінансами. Недостатня нормативна база та складні процедури адміністрування податків перешкоджають повноцінному розвитку доходної бази місцевих бюджетів. Для подолання цих проблем необхідно продовжувати реформування бюджетної та податкової систем, спрямоване на збільшення частки власних доходів місцевих бюджетів і зменшення їхньої залежності від державних трансфертів.

Продовження аналізу доходної бази місцевих бюджетів України в період 2021-2023 років вимагає детальнішого розгляду структурних змін, ефективності адміністрування податків та можливих шляхів покращення фінансового становища місцевих громад.

Однією з ключових тенденцій у цей період стало посилення ролі місцевих податків і зборів у формуванні доходної бази бюджетів. Успішна реалізація реформи децентралізації дозволила громадам отримати більшу фінансову автономію та збільшити власні доходи. Зокрема, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) став основним джерелом доходів, забезпечуючи значну частину місцевих бюджетів. За даними Міністерства фінансів України, надходження від ПДФО стабільно зростали, що пов'язано з покращенням адміністрування податку та збільшенням офіційної зайнятості населення [31].

Іншим важливим джерелом доходів залишався єдиний податок, який справляється з малого та середнього бізнесу. За останні роки спостерігалось зростання кількості платників цього податку, що свідчить про позитивні тенденції в розвитку малого підприємництва та покращення підприємницького клімату в регіонах.

Проте, залишається низка проблем, що ускладнюють ефективне формування доходної бази місцевих бюджетів. Військовий конфлікт на сході України та його наслідки негативно вплинули на економічну активність у відповідних регіонах, що призвело до зменшення податкових надходжень і збільшення потреби у державних трансфертах для підтримки місцевих громад. Цей фактор також вплинув на нерівномірність розподілу фінансових ресурсів

між регіонами, поглиблюючи диспропорції у рівні життя населення різних областей.

Ще однією проблемою є недостатня прозорість і ефективність використання бюджетних коштів. Відсутність належного контролю за витратами та низька ефективність управління фінансами на місцевому рівні призводять до нецільового використання коштів і зниження довіри населення до місцевих органів влади [42, с. 105].

Для подальшого зміцнення доходної бази місцевих бюджетів необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. По-перше, важливо продовжувати реформу децентралізації, забезпечуючи громадам більшу фінансову автономію та розширюючи їхні повноваження у сфері управління фінансами. По-друге, слід вдосконалити адміністрування податків, зокрема шляхом цифровізації податкових процесів та спрощення податкових процедур. По-третє, необхідно посилити контроль за використанням бюджетних коштів та підвищити прозорість фінансових операцій місцевих органів влади [42, с. 107-108].

Також важливо розробити та впровадити заходи, спрямовані на підтримку економічної активності в регіонах, постраждалих від військових дій. Це може включати надання податкових пільг для бізнесу, створення спеціальних економічних зон та реалізацію інфраструктурних проектів.

Таким чином, аналіз доходної бази місцевих бюджетів України за 2021-2023 роки свідчить про необхідність подальших реформ та вдосконалення фінансового управління для забезпечення сталого розвитку місцевих громад і підвищення їхньої фінансової незалежності.

Нестача фінансових ресурсів в органах місцевого самоврядування України за 2021-2023 роки зумовлена кількома ключовими причинами, які впливають на їхню здатність забезпечувати ефективне виконання своїх функцій.

Однією з основних причин є військовий конфлікт на сході України. Військові дії призводять до значних фінансових витрат, які необхідні для оборони та підтримки постраждалих територій. Це змушує державу і місцеві органи влади перенаправляти значні кошти на оборонні потреби, що обмежує фінансові ресурси для розвитку інфраструктури та реалізації соціальних програм. Війна також призводить до скорочення економічної активності в постраждалих регіонах, зменшуючи податкові надходження до місцевих бюджетів.

Іншою важливою причиною є нерівномірність економічного розвитку регіонів. Великі міста і промислово розвинені області мають значно вищі податкові надходження порівняно з сільськими та депресивними регіонами. Це створює диспропорції в рівні фінансового забезпечення різних громад, ускладнюючи їхній розвиток і виконання делегованих повноважень.

Значною проблемою є також висока залежність місцевих бюджетів від державних трансфертів. Більшість місцевих бюджетів не можуть самостійно забезпечувати необхідний рівень доходів і потребують постійної підтримки з боку державного бюджету у вигляді субвенцій та дотацій. Це знижує рівень фінансової автономії місцевих органів влади і робить їх залежними від центрального уряду [41, с. 78].

Додатково, існують проблеми з адмініструванням податків та зборів. Складність податкового законодавства, недосконалість механізмів збору податків, а також корупційні ризики у сфері управління фінансами негативно впливають на обсяги зібраних доходів. Відсутність належного контролю і прозорості у використанні бюджетних коштів призводить до їх нецільового витрачання та зниження ефективності фінансового управління [41, с. 84].

Економічна криза, спричинена пандемією COVID-19, також внесла свій вклад у зменшення доходів місцевих бюджетів. Зниження ділової активності, скорочення робочих місць та зменшення доходів населення призвели до зменшення податкових надходжень. Це ще більше ускладнило фінансовий стан місцевих громад і їхню здатність виконувати свої функції.

Для подолання цих проблем необхідно продовжувати реформування бюджетної та податкової систем, спрямоване на підвищення фінансової автономії місцевих громад, удосконалення механізмів адміністрування податків, а також забезпечення прозорості та ефективності використання бюджетних коштів [40, с. 57-58].

Продовжуючи аналіз причин нестачі фінансових ресурсів в органах місцевого самоврядування в Україні за 2021-2023 роки, варто розглянути кілька додаткових аспектів, що впливають на фінансову спроможність місцевих громад.

Однією з суттєвих проблем є недостатня диверсифікація джерел доходів місцевих бюджетів. Більшість доходів формується за рахунок податків на доходи фізичних осіб та податків на майно. Однак економічні шоки, такі як пандемія COVID-19 та військовий конфлікт, показали вразливість таких джерел. Наприклад, зниження рівня зайнятості та доходів населення призвело до зменшення надходжень від ПДФО, а зниження ринкової вартості майна вплинуло на доходи від податків на нерухомість.

Інституційні проблеми та слабкість фінансового менеджмент також відіграють значну роль. Низький рівень професійної підготовки кадрів у місцевих органах влади, недостатня координація між різними рівнями влади та слабкість механізмів внутрішнього контролю призводять до неефективного використання фінансових ресурсів. Це включає нецільове витрачання коштів, корупційні практики та недостатню прозорість у бюджетному процесі.

Регуляторне середовище також є фактором, що впливає на фінансову стабільність місцевих бюджетів. Законодавча нестабільність, часті зміни у податковому та бюджетному законодавстві створюють непередбачуваність і складнощі для місцевих органів влади в плануванні та виконанні бюджетів. Часто ці зміни впроваджуються без належної консультації з місцевими громадами, що ускладнює їх адаптацію до нових умов.

Варто також зазначити, що недостатня підтримка розвитку місцевої економіки обмежує можливості зростання доходів місцевих бюджетів. Інвестиційна привабливість багатьох регіонів залишається низькою через погану інфраструктуру, бюрократичні перепони та високі корупційні ризики. Без належних інвестицій у місцеву інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я та інші ключові сфери, економічний розвиток залишається обмеженим, що безпосередньо впливає на доходну базу місцевих бюджетів.

Для покращення фінансової спроможності місцевих органів влади необхідно здійснити низку заходів. Серед них – впровадження інноваційних підходів до фінансового менеджменту, підвищення прозорості та підзвітності у використанні бюджетних коштів, а також активне сприяння розвитку місцевої економіки через залучення інвестицій і створення сприятливих умов для бізнесу. Важливим кроком також є стабілізація регуляторного середовища та забезпечення надійності законодавчих норм, що регулюють місцеві бюджети [38, с. 22-24].

У 2024 році існує декілька можливих шляхів зміцнення доходної бази місцевих бюджетів в Україні. Основними напрямками є покращення адміністрування податків, розвиток місцевої економіки, підвищення фінансової автономії місцевих громад та впровадження інноваційних підходів до управління фінансами.

По-перше, покращення адміністрування податків є ключовим фактором для збільшення доходів місцевих бюджетів. Це може бути досягнуто через цифровізацію податкових процесів, яка дозволить підвищити ефективність збору податків та знизити витрати на адміністрування. Впровадження сучасних інформаційних систем та баз даних сприятиме кращому контролю за сплатою податків та збором належних надходжень.

По-друге, розвиток місцевої економіки є важливим фактором для зміцнення фінансової бази. Залучення інвестицій у місцеву інфраструктуру, створення спеціальних економічних зон та підтримка малого і середнього бізнесу можуть сприяти зростанню економічної активності та збільшенню

податкових надходжень. Важливо також забезпечити сприятливий інвестиційний клімат, зокрема через зниження бюрократичних перепон та поліпшення правової бази.

Підвищення фінансової автономії місцевих громад є ще одним важливим напрямом. Це можна досягти через реформування системи міжбюджетних трансфертів та збільшення частки власних доходів у структурі місцевих бюджетів. Зокрема, можна розглянути можливість передачі додаткових податкових повноважень на місцевий рівень, що дозволить громадам самостійно визначати обсяги і ставки місцевих податків [37, с. 264-266].

Інноваційні підходи до управління фінансами також відіграють важливу роль. Використання сучасних фінансових інструментів, таких як муніципальні облігації, може сприяти залученню додаткових коштів для реалізації інфраструктурних проектів та інших важливих ініціатив. Крім того, важливо розвивати фінансову грамотність серед працівників місцевих органів влади, що сприятиме більш ефективному управлінню фінансовими ресурсами.

Покращення прозорості та підзвітності у використанні бюджетних коштів є також важливим фактором для зміцнення довіри населення до місцевих органів влади. Впровадження системи електронного урядування та публічних електронних звітів про витрати бюджету сприятиме підвищенню прозорості та зниженню рівня корупції.

Таким чином, комплексний підхід, що включає покращення адміністрування податків, розвиток місцевої економіки, підвищення фінансової автономії та впровадження інноваційних фінансових інструментів, може суттєво зміцнити доходну базу місцевих бюджетів України у 2024 році.

У 2024 році існує декілька можливих шляхів зміцнення доходної бази місцевих бюджетів в Україні. Основними напрямами є покращення адміністрування податків, розвиток місцевої економіки, підвищення фінансової автономії місцевих громад та впровадження інноваційних підходів до управління фінансами [38, с. 24-25].

По-перше, покращення адміністрування податків є ключовим фактором для збільшення доходів місцевих бюджетів. Це може бути досягнуто через цифровізацію податкових процесів, яка дозволить підвищити ефективність збору податків та знизити витрати на адміністрування. Впровадження сучасних інформаційних систем та баз даних сприятиме кращому контролю за сплатою податків та збором належних надходжень.

По-друге, розвиток місцевої економіки є важливим фактором для зміцнення фінансової бази. Залучення інвестицій у місцеву інфраструктуру, створення спеціальних економічних зон та підтримка малого і середнього бізнесу можуть сприяти зростанню економічної активності та збільшенню податкових надходжень. Важливо також забезпечити сприятливий інвестиційний клімат, зокрема через зниження бюрократичних перепон та поліпшення правової бази.

Підвищення фінансової автономії місцевих громад є ще одним важливим напрямом. Це можна досягти через реформування системи міжбюджетних трансфертів та збільшення частки власних доходів у структурі місцевих бюджетів. Зокрема, можна розглянути можливість передачі додаткових податкових повноважень на місцевий рівень, що дозволить громадам самостійно визначати обсяги і ставки місцевих податків.

Інноваційні підходи до управління фінансами також відіграють важливу роль. Використання сучасних фінансових інструментів, таких як муніципальні облігації, може сприяти залученню додаткових коштів для реалізації інфраструктурних проектів та інших важливих ініціатив. Крім того, важливо розвивати фінансову грамотність серед працівників місцевих органів влади, що сприятиме більш ефективному управлінню фінансовими ресурсами [39, с. 33-40].

Покращення прозорості та підзвітності у використанні бюджетних коштів є також важливим фактором для зміцнення довіри населення до місцевих органів влади. Впровадження системи електронного урядування та

публічних електронних звітів про витрати бюджету сприятиме підвищенню прозорості та зниженню рівня корупції.

Таким чином, комплексний підхід, що включає покращення адміністрування податків, розвиток місцевої економіки, підвищення фінансової автономії та впровадження інноваційних фінансових інструментів, може суттєво зміцнити доходну базу місцевих бюджетів України у 2024 році.

Продовжуючи тему зміцнення доходної бази місцевих бюджетів України у 2024 році, важливо також розглянути інші стратегічні напрями та конкретні заходи, які можуть сприяти досягненню цієї мети.

Реформа податкової системи є одним із найважливіших кроків на шляху до зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів. Це включає перегляд податкових ставок і розширення бази оподаткування. Важливо забезпечити справедливий розподіл податкового навантаження між різними категоріями платників податків та зменшити частку тіньової економіки. Наприклад, розширення бази оподаткування шляхом залучення до податкової системи нових суб'єктів господарювання або підвищення ефективності збору існуючих податків може суттєво збільшити доходи місцевих бюджетів.

Окрім того, важливо розвивати партнерство між державним та приватним секторами (ППП) для фінансування інфраструктурних проектів та інших важливих ініціатив на місцевому рівні. Використання механізмів PPP дозволяє залучити додаткові фінансові ресурси і знизити навантаження на місцеві бюджети. Водночас це сприяє розвитку місцевої економіки та створенню нових робочих місць [39, с. 33-40].

Збільшення прозорості та ефективності витрат бюджетних коштів залишається важливим завданням. Впровадження сучасних технологій, таких як блокчейн, може підвищити прозорість фінансових операцій та знизити рівень корупції. Наприклад, використання блокчейн-технологій для управління бюджетними коштами дозволяє забезпечити повну прозорість та простежуваність витрат, що підвищує довіру населення до місцевих органів влади та сприяє більш ефективному використанню бюджетних ресурсів.

Крім того, активне залучення громадян до процесу планування та контролю за виконанням місцевих бюджетів є важливим кроком для підвищення їхньої ефективності. Впровадження механізмів громадського бюджету, коли мешканці мають можливість безпосередньо впливати на розподіл частини бюджетних коштів, сприяє більш ефективному та цільовому використанню фінансових ресурсів. Це також підвищує рівень довіри та участі громадян у місцевому самоврядуванні.

Не менш важливим є вдосконалення системи міжбюджетних відносин. Запровадження більш прозорих та об'єктивних критеріїв розподілу державних трансфертів дозволить забезпечити справедливий розподіл фінансових ресурсів між регіонами, зменшуючи диспропорції в їхньому розвитку. Наприклад, впровадження системи індикаторів соціально-економічного розвитку для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів може сприяти більш збалансованому розвитку територій [40, с. 50-52].

Важливим аспектом також є розвиток муніципальних фінансових інститутів, таких як місцеві банки розвитку. Ці інститути можуть надавати фінансову підтримку місцевим громадам для реалізації інфраструктурних проектів та розвитку місцевої економіки, забезпечуючи доступ до довгострокових кредитів на вигідних умовах.

Таким чином, комплексний підхід до зміцнення доходної бази місцевих бюджетів включає реформування податкової системи, розвиток партнерства між державним та приватним секторами, підвищення прозорості та ефективності витрат, активне залучення громадян до бюджетного процесу, вдосконалення системи міжбюджетних відносин та розвиток муніципальних фінансових інститутів. Реалізація цих заходів сприятиме збільшенню фінансової спроможності місцевих громад та забезпеченню їхнього сталого розвитку.

3.2. Оптимізація податкового навантаження на суб'єкти господарювання та населення на місцевому рівні

Аналіз податкового навантаження в Україні за 2021-2023 роки показує значні зміни в економічному середовищі та податковій політиці, що вплинули на суб'єктів господарювання та населення. За цей період відбулося кілька суттєвих реформ та змін у податковому законодавстві, які мали на меті як збільшення податкових надходжень до державного бюджету, так і стимулювання економічної активності [43].

У 2021 році податкове навантаження залишалося відносно стабільним, хоча відчувався тиск пандемії COVID-19 на економіку. Уряд впровадив деякі тимчасові пільги та відстрочки податкових платежів для підтримки підприємств, які постраждали від карантинних обмежень. Проте, загальний рівень податкових ставок не зазнав значних змін.

2022 рік приніс нові виклики у зв'язку з геополітичною нестабільністю та повномасштабною війною. Це спричинило значне скорочення економічної активності, особливо у східних та південних регіонах країни. Війна змусила уряд коригувати бюджетну політику, впроваджуючи нові податки та збільшуючи існуючі ставки для мобілізації додаткових фінансових ресурсів. Було запроваджено податок на виведений капітал для великого бізнесу та збільшено ставки акцизів на паливо, алкоголь та тютюнові вироби [49, с. 34-37].

У 2023 році уряд продовжив політику адаптації до нових економічних умов. Відбувалося активне впровадження податкових стимулів для підтримки малого та середнього бізнесу, а також заходів з дерегуляції. Було знижено ставки деяких податків для підприємств, які інвестують у відновлення та розвиток постраждалих регіонів. Важливим аспектом стало введення податкових канікул для нових бізнесів та розширення спектру податкових пільг для ІТ-галузі.

Загалом, податкове навантаження на суб'єктів господарювання та населення за 2021-2023 роки в Україні демонструвало динамічну адаптацію до зовнішніх та внутрішніх викликів, спрямовану на балансування між

необхідністю забезпечення державних фінансових потреб та стимулюванням економічної активності.

Оптимізація податкового навантаження на місцевому рівні в Україні стикається з низкою проблем та перешкод, які ускладнюють ефективне впровадження реформ та забезпечення збалансованого розвитку регіонів. Основні проблеми включають [47, с. 79]:

1. Низький рівень фінансової автономії місцевих бюджетів. Багато місцевих громад залежать від державних субвенцій та дотацій, що обмежує їхню здатність самостійно впливати на податкову політику та забезпечувати фінансову стабільність. Це ускладнює процес планування та реалізації місцевих ініціатив.

2. Нерівномірний розподіл податкових надходжень. Економічна активність значно варіюється між регіонами, що призводить до диспропорцій у податкових надходженнях. Багатші регіони отримують значно більше доходів від податків, ніж менш розвинуті, що створює дисбаланс у фінансуванні місцевих проектів та програм.

3. Високий рівень тіньової економіки. Значна частина економічної діяльності на місцевому рівні відбувається у тіньовому секторі, що знижує обсяги податкових надходжень. Це пов'язано з недовірою до податкових органів, складністю адміністрування податків та високим рівнем корупції.

4. Слабка інфраструктура податкового адміністрування. У багатьох регіонах спостерігається недостатній рівень розвитку інфраструктури для ефективного збору та адміністрування податків. Відсутність сучасних технологій, недостатня кваліфікація персоналу та брак ресурсів ускладнюють процес податкового адміністрування [44, с. 45-48].

5. Низький рівень податкової культури та свідомості. Громадяни та підприємці часто не мають достатніх знань про податкові зобов'язання та можливості, що надаються місцевою владою. Це призводить до низької податкової дисципліни та уникання сплати податків [46, с. 60-63].

6. Недостатня координація між рівнями влади. Взаємодія між центральними та місцевими органами влади часто буває недостатньо ефективною, що перешкоджає реалізації комплексних податкових реформ. Відсутність чітких механізмів співпраці та розподілу повноважень ускладнює процес прийняття та впровадження рішень.

7. Складність податкового законодавства. Часті зміни у податковому законодавстві, а також складність і неоднозначність деяких норм призводять до труднощів у їх застосуванні на місцевому рівні. Це ускладнює роботу місцевих податкових органів і створює додаткові бар'єри для бізнесу та громадян у розумінні та дотриманні податкових зобов'язань.

8. Відсутність стимулів для інвестицій на місцевому рівні. Багато регіонів стикаються з недостатнім рівнем інвестицій через не вигідні податкові умови та нестабільну економічну ситуацію. Відсутність достатніх податкових стимулів для інвесторів призводить до обмеження економічного розвитку регіонів.

9. Інституційна слабкість місцевих органів влади. Місцеві органи влади часто не мають достатніх ресурсів та компетенцій для ефективного управління податковою політикою. Недостатня кваліфікація персоналу, відсутність стратегічного планування та низький рівень управлінської культури створюють додаткові перешкоди для оптимізації податкового навантаження [45, с. 66-68].

10. Соціально-економічна нерівність. Відмінності у рівні доходів населення та економічного розвитку між різними регіонами призводять до нерівномірного податкового навантаження. Це ускладнює процес встановлення оптимальних податкових ставок і пільг, які б враховували потреби та можливості кожного регіону.

11. Проблеми з децентралізацією. Хоча процес децентралізації в Україні мав на меті передати більше повноважень та ресурсів на місцевий рівень, він все ще стикається з викликами. Недостатнє фінансування, опір з боку

центральных органів влади та недостатня підготовка місцевих органів до нових умов роботи уповільнюють ефективність децентралізації.

12. Недовіра до місцевих органів влади. Відсутність прозорості та підзвітності в роботі місцевих органів влади сприяє недовірі з боку населення та бізнесу. Це негативно впливає на податкову дисципліну та готовність платити податки, а також на співпрацю громадян з владою [45, с. 68-71].

Для подолання зазначених проблем необхідно здійснювати заходи, спрямовані на спрощення та стабілізацію податкового законодавства, підвищення ефективності податкового адміністрування, стимулювання інвестицій, зміцнення інституційної спроможності місцевих органів влади та просування соціальної рівності. Важливо також забезпечити прозорість та підзвітність дій місцевих органів влади, щоб підвищити рівень довіри з боку громадян та бізнесу.

Оптимізація податкового навантаження на місцевому рівні в Україні є ключовим аспектом для забезпечення сталого економічного розвитку регіонів та підвищення добробуту населення. Для цього необхідно впровадити ефективні механізми, які дозволять знизити податковий тиск, стимулювати інвестиційну активність та забезпечити справедливий розподіл податкових зобов'язань. Основні механізми включають [49, с. 37-39]:

1. Зниження податкових ставок. Зменшення ставок податків, особливо для малого та середнього бізнесу, може стимулювати підприємницьку діяльність та сприяти створенню нових робочих місць. Це включає зниження ставок місцевих податків, таких як податок на нерухомість та єдиний податок для малого бізнесу. Зниження податкових ставок повинно бути обґрунтованим та враховувати фінансові можливості місцевих бюджетів.

2. Впровадження податкових пільг та стимулів. Надання податкових пільг та стимулів є ефективним засобом для залучення інвестицій та підтримки економічного розвитку регіонів. Це може включати податкові канікули для нових підприємств, пільгові ставки для підприємств, що працюють у

пріоритетних галузях, та податкові знижки для компаній, що здійснюють інвестиції у розвиток інфраструктури або соціальні проекти [47, с. 79-81].

3. Модернізація системи оподаткування. Впровадження сучасних технологій та автоматизованих систем для збору та адміністрування податків може значно підвищити ефективність податкової системи. Це включає розвиток електронних сервісів для платників податків, спрощення процедур подання податкової звітності та розширення можливостей онлайн-сплати податків.

4. Підвищення прозорості та підзвітності. Забезпечення прозорості у використанні податкових надходжень є важливим фактором для підвищення довіри з боку платників податків. Це може бути досягнуто шляхом регулярного оприлюднення звітів про витрати місцевих бюджетів, проведення громадських слухань та консультацій щодо бюджетних питань.

5. Покращення податкового адміністрування. Оптимізація роботи місцевих податкових органів включає підвищення кваліфікації персоналу, впровадження кращих практик управління та моніторингу, а також зменшення бюрократичних перешкод для платників податків. Це сприятиме зменшенню витрат на адміністрування податків та підвищенню ефективності їх збору.

6. Створення сприятливого бізнес-клімату. Місцева влада повинна активно працювати над створенням сприятливих умов для ведення бізнесу, що включає розвиток інфраструктури, надання адміністративних послуг на високому рівні та підтримку інноваційних проектів. Це сприятиме залученню нових інвесторів та розвитку економічного потенціалу регіону [50, с. 44-46].

7. Підвищення рівня податкової культури та освіти. Інформаційні кампанії та освітні програми для населення та підприємців можуть підвищити рівень обізнаності щодо податкових зобов'язань та переваг, які надаються місцевою владою. Це допоможе зменшити рівень тіньової економіки та підвищити податкову дисципліну.

8. Розширення бази оподаткування. Це може бути досягнуто через виявлення нових об'єктів оподаткування та покращення реєстрації існуючих

платників податків. Розширення бази оподаткування дозволить знизити податкові ставки без зменшення загальних податкових надходжень. Для цього необхідно проводити інвентаризацію нерухомого майна, активів підприємств та інших об'єктів оподаткування.

9. Залучення громадян до прийняття податкових рішень. Включення громадськості до процесу прийняття рішень щодо місцевих податків та зборів може підвищити прозорість та довіру до податкової системи. Проведення громадських обговорень та консультацій допоможе врахувати думки та потреби різних соціальних груп, що сприятиме справедливому встановленню податкових ставок та пільг [48, с. 111-114].

10. Реформування місцевих податків. Розробка та впровадження нових підходів до місцевого оподаткування, таких як введення спеціальних податків на розкіш, екологічних податків або податків на видобуток природних ресурсів, може допомогти збільшити місцеві бюджетні надходження. Це також сприятиме більш справедливому розподілу податкового навантаження.

11. Підтримка та розвиток малого та середнього бізнесу. Надання цільової підтримки малому та середньому бізнесу через податкові пільги, гранти та кредити на пільгових умовах може стимулювати розвиток підприємництва на місцевому рівні. Це включає створення бізнес-інкубаторів, проведення навчальних програм та консультацій для підприємців.

12. Розвиток інфраструктури та інвестиційних проектів. Інвестування у розвиток місцевої інфраструктури, включаючи дороги, комунальні послуги та соціальні об'єкти, може сприяти економічному зростанню та збільшенню податкових надходжень. Важливо розробляти та реалізовувати інвестиційні проекти, які матимуть довгостроковий економічний ефект та залучатимуть додаткові ресурси.

13. Спрощення процедур реєстрації та оподаткування бізнесу. Зменшення адміністративного навантаження на бізнес через спрощення процедур реєстрації та подання звітності може знизити витрати підприємств на виконання податкових зобов'язань. Це включає впровадження електронних

сервісів, зменшення кількості необхідних документів та скорочення часу на обробку запитів [47, с. 81-84].

14. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Оптимізація витрат місцевих бюджетів та підвищення ефективності використання бюджетних коштів дозволить забезпечити фінансову стабільність та знизити необхідність у підвищенні податкових ставок. Це включає проведення аудиту бюджетних витрат, впровадження системи контролю за ефективністю витрачання коштів та усунення корупційних схем.

15. Міжрегіональна співпраця. Співпраця між регіонами у питаннях податкової політики може сприяти обміну досвідом та кращими практиками, а також вирішенню спільних проблем. Це може включати створення міжрегіональних об'єднань, проведення спільних заходів та координацію дій у сфері податкового адміністрування [45, с. 71-72].

Ефективна оптимізація податкового навантаження неможлива без комплексного підходу та тісної співпраці між усіма зацікавленими сторонами: місцевими та центральними органами влади, бізнесом та громадськістю. Для досягнення найкращого результату важливо постійно моніторити та оцінювати результати впроваджених заходів, своєчасно коригуючи стратегію.

3.3. Забезпечення прозорості і контролю за формуванням та використанням доходів місцевих бюджетів

Прозорість у фінансовому управлінні місцевих бюджетів відіграє ключову роль у забезпеченні ефективного використання ресурсів та підвищенні довіри громадськості до місцевої влади. Вона включає відкритість, доступність та зрозумілість фінансової інформації для всіх зацікавлених сторін, зокрема громадян, бізнесу та неурядових організацій [52].

Прозорість сприяє підвищенню підзвітності місцевих органів влади. Коли фінансова інформація є відкритою і доступною, громадяни можуть контролювати, як використовуються бюджетні кошти, і таким чином впливати на рішення щодо розподілу ресурсів. Це знижує ризики корупції та

зловживань, оскільки посадовці знають, що їхні дії перебувають під наглядом громади.

Крім того, прозорість допомагає покращити управління фінансовими ресурсами. Відкритий доступ до інформації дозволяє аналізувати витрати та доходи, визначати неефективні напрямки витрат та знаходити можливості для оптимізації. Це, в свою чергу, підвищує ефективність використання бюджетних коштів та сприяє сталому розвитку місцевих громад [53].

На завершення, прозорість у фінансовому управлінні сприяє підвищенню громадської довіри та участі у процесах прийняття рішень. Громадяни, які мають доступ до детальної фінансової інформації, почуваються більш залученими до життя громади та більш мотивовані брати участь у місцевому самоврядуванні. Таким чином, прозорість є фундаментом для побудови відповідального, ефективного та демократичного управління на місцевому рівні.

Розглядаючи питання прозорості, важливо також звернути увагу на конкретні механізми забезпечення прозорості та контролю за формуванням і використанням доходів місцевих бюджетів. Вони є невід’ємною частиною ефективного управління державними фінансами. Такі механізми сприяють підвищенню довіри громадян до органів місцевого самоврядування та забезпечують раціональне використання бюджетних коштів. Основні механізми включають [53, с. 319]:

1. Законодавча база. Для забезпечення прозорості та контролю необхідна чітка законодавча база. В Україні основними нормативними актами, які регулюють цю сферу, є Бюджетний кодекс України, закони про місцеве самоврядування, про доступ до публічної інформації та про фінансовий контроль [55].

2. Відкритість бюджетної інформації. Органи місцевого самоврядування зобов’язані публікувати інформацію про формування та виконання бюджету. Це включає:

- Опублікування проектів бюджетів та бюджетних рішень.

- Звіти про виконання бюджетів.
- Інформацію про видатки за конкретними програмами та проектами.

Ця інформація повинна бути доступною на офіційних веб-сайтах органів місцевого самоврядування та в інших публічних місцях [52].

3. Громадський контроль. Громадські організації та громадяни можуть брати участь у процесі контролю за бюджетом. Це включає:

- Участь у громадських слуханнях.
- Подання запитів на отримання публічної інформації.
- Моніторинг та аналіз бюджетних даних.

4. Аудит і фінансовий контроль. Зовнішній і внутрішній аудит є важливими інструментами контролю:

- Внутрішній аудит проводиться підрозділами органів місцевого самоврядування з метою перевірки ефективності використання бюджетних коштів та дотримання встановлених процедур.

- Зовнішній аудит здійснюється державними органами, такими як Рахункова палата України, а також незалежними аудиторськими компаніями. Зовнішній аудит перевіряє достовірність фінансової звітності та ефективність бюджетних видатків [53, с. 317].

5. Електронні системи та платформи. Використання сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню прозорості. Системи електронного урядування та електронного документообігу дозволяють:

- Спростувати доступ до бюджетної інформації.
- Здійснювати онлайн-обговорення та консультації.
- Забезпечувати автоматизований контроль за бюджетними процесами [54, с. 317].

6. Навчання та підвищення кваліфікації. Підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування у сфері фінансового управління та контролю є важливим аспектом. Навчання та тренінги дозволяють підвищити компетентність посадових осіб у питаннях планування, виконання та контролю бюджетних процесів [51, с. 58].

7. Антикорупційні заходи. Боротьба з корупцією є ключовим елементом забезпечення прозорості. Це включає:

- Впровадження антикорупційних програм.
- Забезпечення дотримання етичних норм та стандартів.
- Залучення правоохоронних органів для розслідування випадків корупції [52].

Застосування цих механізмів у комплексі дозволяє забезпечити ефективне управління місцевими бюджетами, підвищити рівень прозорості та підзвітності органів місцевого самоврядування, а також зміцнити довіру громадян до влади. Однак, незважаючи на всі ці переваги, забезпечення прозорості та контролю за формуванням і використанням доходів місцевих бюджетів є складним завданням, що супроводжується низкою проблем і викликів. Ці труднощі можуть перешкоджати ефективному управлінню фінансовими ресурсами та знижувати довіру громадськості до місцевої влади.

1. Нестача технічних і кадрових ресурсів. Однією з основних проблем є нестача технічних і кадрових ресурсів. Місцеві органи влади часто стикаються з браком кваліфікованих спеціалістів, які мають необхідні знання і навички для забезпечення прозорості та ефективного контролю. Крім того, недостатня технічна інфраструктура, така як відсутність сучасних інформаційних систем, ускладнює процес збору, обробки та оприлюднення фінансової інформації.

2. Недостатня законодавча база. Недостатньо розвинена законодавча база також є значним викликом. Відсутність чітких і деталізованих законодавчих норм щодо публічної звітності, аудиторського контролю та участі громадськості обмежує можливості для ефективного забезпечення прозорості. Закони та підзаконні акти можуть бути неузгодженими або мати прогалини, що створює правову невизначеність та відкриває можливості для зловживань [53, с. 318].

3. Опір змінам і корупція. Опір змінам з боку деяких посадових осіб та корупційні практики є серйозними перешкодами на шляху до прозорості. Посадовці, які мають вигоду від непрозорих практик, можуть чинити опір

впровадженню реформ, спрямованих на підвищення прозорості та підзвітності. Корупція підриває довіру громадян до місцевої влади та ускладнює здійснення незалежного контролю.

4. Низький рівень громадської активності. Низький рівень громадської активності та обізнаності про важливість прозорості у фінансовому управлінні також є викликом. Без активної участі громадян та громадських організацій, механізми контролю та підзвітності залишаються менш ефективними. Відсутність інтересу або знань про те, як громадяни можуть впливати на бюджетні процеси, обмежує їхню здатність контролювати дії місцевої влади [54, с. 319].

5. Обмежений доступ до інформації. Обмежений доступ до інформації є ще однією проблемою. Навіть коли місцеві органи влади оприлюднюють фінансову інформацію, вона може бути представлена у складному, незрозумілому форматі або не в повному обсязі. Це ускладнює аналіз і моніторинг фінансової діяльності для громадян та незалежних експертів.

Для подолання цих проблем і викликів необхідно здійснювати всебічні заходи, включаючи покращення технічної і кадрової інфраструктури, удосконалення законодавчої бази, боротьбу з корупцією, підвищення громадської обізнаності та забезпечення доступу до інформації. Лише системний підхід до вирішення цих проблем дозволить досягти справжньої прозорості та ефективного контролю за формуванням та використанням доходів місцевих бюджетів.

Висновки до розділу 3:

1. Аналіз сучасного стану доходної бази місцевих бюджетів показав, що недостатність фінансових ресурсів є однією з основних проблем, з якими стикаються органи місцевого самоврядування. Причинами цієї нестачі є такі фактори, як неефективне управління ресурсами, низька економічна активність на місцевому рівні та недостатня підтримка малого і середнього бізнесу.

2. Для подальшого зміцнення доходної бази місцевих бюджетів необхідно зосередитися на кількох ключових напрямках. По-перше, важливо

продовжувати реформу децентралізації, забезпечуючи громадам більшу фінансову автономію та розширюючи їхні повноваження у сфері управління фінансами. По-друге, слід вдосконалити адміністрування податків, зокрема шляхом цифровізації податкових процесів та спрощення податкових процедур. По-третє, необхідно посилити контроль за використанням бюджетних коштів та підвищити прозорість фінансових операцій місцевих органів влади.

3. Механізми оптимізації податкового навантаження включають зниження податкових ставок, впровадження податкових пільг та стимулів для підприємств та населення, а також модернізацію системи оподаткування. Зниження податкових ставок може сприяти зростанню економічної активності, тоді як податкові пільги та стимули допоможуть підтримати новостворені підприємства та інноваційні проекти. Модернізація системи оподаткування повинна забезпечити спрощення процедур та підвищення прозорості податкових процесів.

4. Прозорість у управлінні фінансами місцевих бюджетів є критично важливою для забезпечення довіри громадськості до органів місцевого самоврядування. Механізми забезпечення прозорості, такі як публічна звітність, аудиторський контроль та участь громадськості, грають ключову роль у цьому процесі. Однак існують виклики, такі як недостатня правова база та обмежений доступ до інформації, які потребують комплексного підходу для подолання. Вирішення цих проблем сприятиме значному покращенню фінансового стану місцевих бюджетів та забезпечить сталий розвиток місцевих громад в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити наступні висновки:

1. Доходи місцевих бюджетів є ключовим елементом фінансової незалежності та економічної спроможності органів місцевого самоврядування. Вони забезпечують виконання місцевих програм та послуг, що сприяє покращенню якості життя громадян та розвитку територій.

2. Джерела доходів місцевих бюджетів можна класифікувати на власні, закріплені та міжбюджетні трансферти. Власні доходи включають місцеві податки та збори, а також надходження від власності, що знаходиться у комунальній власності. Закріплені доходи передбачають фіксовані відсотки від загальнодержавних податків. Міжбюджетні трансферти включають дотації та субвенції з державного бюджету.

3. Аналіз бюджетної практики зарубіжних країн показує, що ефективне формування доходів місцевих бюджетів можливе завдяки децентралізації фінансових ресурсів, забезпеченню прозорості та підзвітності місцевих органів влади, а також створенню умов для місцевого економічного розвитку.

4. Дослідження динаміки доходів місцевих бюджетів в Україні виявило позитивні тенденції зростання власних доходів, що свідчить про поступову децентралізацію фінансової системи. Проте, структура доходів досі значною мірою залежить від міжбюджетних трансфертів, що обмежує фінансову самостійність місцевих громад.

5. Аналіз регіональних особливостей показав значну нерівномірність у формуванні доходів місцевих бюджетів, що обумовлено економічним розвитком регіонів, демографічною ситуацією та місцевою податковою політикою. Це вимагає адаптації бюджетної політики до специфіки кожного регіону.

6. Планування бюджетів громад на 2024 рік передбачає врахування нових викликів, пов'язаних із макроекономічною ситуацією та реформами децентралізації. Особлива увага приділяється збільшенню власних доходів та ефективному використанню ресурсів.

7. Основні проблеми включають нестачу фінансових ресурсів, значну залежність від міжбюджетних трансфертів та високий рівень податкового навантаження. Вирішення цих проблем передбачає зміцнення доходної бази за рахунок власних джерел, оптимізацію податкового навантаження, запровадження сучасних методів управління фінансовими ресурсами та забезпечення прозорості і підзвітності у використанні бюджетних коштів.

8. Забезпечення прозорості і контролю за формуванням та використанням доходів місцевих бюджетів є критично важливим для підвищення довіри громадян до органів влади та ефективного управління фінансами. Це може бути досягнуто через впровадження електронних систем звітності, проведення регулярних аудитів та громадського контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанова О.А. Фінанси, гроші, кредит: підручник. Київ: ЦУЛ, 2019. С. 78-90
2. Вернигора О.І. Фінансова безпека регіону: сутність та напрямки забезпечення: монографія. Київ: ЦНЛ, 2018. С. 12–14.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Редакція від 18.05.2024. URL: <https://bit.ly/3wMVlpc> (дата звернення: 15.03.2024).
4. Яремей, В. М. Місцеві бюджети: теорія і практика: підручник. Київ: Атіка, 2014. 32 с.
5. Білик, І. В. Місцеві фінанси: теорія, практика, проблеми: підручник. Київ: ЦУЛ, 2017. 125 с.
6. Кузін, О. Є. Розвиток доходів місцевих бюджетів в Україні: підручник. Київ: Академперіодика, 2015. 20 с.
7. Дяченко Т.А., Житар В.В. Механізм формування місцевих бюджетів в Україні: проблеми та перспективи. Житомир: ЖДУ ім. І.Франка, 2018. № 1. С. 12–14.
8. Орлова О.М. Фінансове право України: підручник. Київ: Ін Юре, 2020. № 12. С. 345–347.
9. Петрова Н.В. Фінансові відносини місцевих бюджетів: монографія. Харків: Право, 2018. № 1. С. 12–14.
10. Марченко А.В. Теоретичні аспекти формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*, 2020. № 3. С. 43-47.
11. Нікітіна О.В. Механізм формування доходів місцевих бюджетів в Україні. *Економічний часопис – XXI*, 2018. № 5–6. С. 31–34.
12. Грищук І.В. Доходи місцевих бюджетів в контексті фінансового забезпечення реформування децентралізації в Україні. *Фінанси України*, 2019. № 7. С. 24–29.

13. Кривенко О.В. Формування доходів місцевих бюджетів в умовах реформування міжбюджетних відносин. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 2021. № 2. С. 67-73.
14. Литвин О.В. Фінансове забезпечення розвитку місцевих громад в Україні: актуальні проблеми та перспективи. *Фінансова економіка*, 2020. № 4. С. 56-60.
15. О. М. Оксанич. Бюджетна система США: досвід для України. *Економіка та держава*, 2018. № 11. С. 50-55.
16. О. В. Загороднюк. Бюджетна система Індії: особливості формування та використання доходів. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 2019. № 1. С. 114-120.
17. Л. М. Корнійчук. Бюджетна система Великої Британії: досвід децентралізації. *Фінанси України*, 2018. № 12. С. 48-54.
18. О. Д. Васютин, Л. М. Князь. Фінанси місцевого самоврядування: Навчальний посібник. Київ. ЦУЛ, 2018. 368 с.
19. М. Я. Дем'яненко. Фінанси: теорія, практика, аналіз: навч. посіб. Київ. Знання, 2017. 671 с.
20. Глущенко О. В. Механізм формування доходів місцевих бюджетів в Україні та напрями його вдосконалення. *Економіка: реалії часу*, 2018. № 6. С. 28–33.
21. Коваленко, Н.І. Поняття і класифікація джерел формування місцевих бюджетів: теоретико-правовий аспект. Н.І. Коваленко. *Проблеми законності*, 2019. С. 61–69.
22. Ларіна, І.Ю. Структура джерел доходів місцевих бюджетів України. І.Ю. Ларіна. *Економіка. Фінанси. Право*, 2018. № 7. С. 49–52.
23. Ціна держави. CASE Україна. URL: <http://surl.li/ubcdd> (дата звернення 22.04.2024).
24. Бабир Н.В. Особливості та причини інфляційних процесів в Україні та їх соціально-економічні наслідки. Н.В. Бабир. *Економічні студії*, 2018. № 1 (19). С. 5-9

25. Міністерство фінансів України: індекс інфляції. URL: <https://bit.ly/4bO8cvz> (дата звернення 22.04.2024).
26. Коцюрубенко Г.М. Аналіз стану місцевих бюджетів у процесі фінансової децентралізації в Україні. Г.М. Коцюрубенко, Д.М. Маринов. ПЕВ. 2020. №5(22). С. 165-170.
27. Децентралізація. URL: <https://bit.ly/3Kizu1f> (дата звернення 22.04.2024).
28. Державний веб-портал бюджету для громадян Open Budget. URL: <https://bit.ly/3Kс6pol> (дата звернення 22.04.2024).
29. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://surl.li/txmfq> (дата звернення: 26.04.2024).
30. Департамент фінансів Одеської міської ради. URL: <https://bit.ly/44SsRfE> (дата звернення 22.04.2024).
31. Міністерство фінансів України. URL: <https://bit.ly/44U6CpV> (дата звернення 22.04.2024).
32. Шокало К.И. Фінансова спроможність обласних центрів України. *Центр спільних дій*. URL: <https://bit.ly/4bKjIIn> (дата звернення 22.04.2024).
33. Державна служба статистики України. URL: <https://bit.ly/4bRwcOx> (дата звернення 22.04.2024).
34. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Редакція від 18.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 26.04.2024).
35. Децентралізація проект USAID ГОВЕРЛА. URL: <https://bit.ly/3Kew2oo> (дата звернення 22.04.2024).
36. Міністерство фінансів України: Мінімальна зарплата URL: <https://bit.ly/4bO8cvz> (дата звернення 22.04.2024).
37. Заславська О. І., Огородник В. О. Фінансова децентралізація в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку. *Науковий вісник*

Ужгородського університету. Серія: Економіка, 2017. №. 2 . С. 261–266.
URL: <https://shorturl.at/cFEKv> (дата звернення 16.05.2024)

38. Білоус, В. В. Фінансове забезпечення місцевого самоврядування: нові виклики і шляхи подолання. *Економіка та держава*, 2021. № 2. С. 22-30.

39. Кравченко, Ю. П. Державно-приватне партнерство як механізм залучення додаткових фінансових ресурсів у місцеві бюджети. *Інвестиції: практика та досвід*, 2021. №7. С. 33-40.

40. Лук'яненко, І. Г., Марченко, О. В. Проблеми та перспективи розвитку міжбюджетних відносин в Україні. *Наук. праці Національного університету Одеська юридична академія*, 2023. №10. С. 50-63.

41. Павлюк, К. В. Децентралізація фінансових ресурсів: досвід України та міжнародна практика. *Економічний часопис-XXI*, 2022. № 5-6. С. 78-91.

42. Ткаченко, В. А. Фінансові інструменти розвитку місцевого самоврядування в умовах децентралізації. *Журнал фінансових досліджень*, 2021. № 12(3). С. 102-118.

43. Річні звіти Державної податкової служби України. URL: tax.gov.ua (дата звернення 13.05.2024).

44. Пушкарьова, Н. В. Місцеві податки в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Економіка та держава*, 2022. С. 45-48

45. Дейч М. Є. Децентралізація в Україні: проблеми, шляхи їх вирішення. *ВЕНУ*, 2020. № 1 (38). С. 66-72. URL: <http://surl.li/txmry> (дата звернення 13.05.2024).

46. Стоєва, В.Л. "Податкова реформа в умовах євроінтеграції та децентралізації". *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*, 2019, №29. С. 60-63. URL: <https://shorturl.at/0ESEH> (дата звернення 13.05.2024).

47. Лагодієнко, Т. А. Костенко, М. В. Рудиченко. Оптимізація податкового планування на підприємствах України. *Modern Economics*, 2019. № 18. С. 79-84. URL: <https://shorturl.at/f71XH> (дата звернення 13.05.2024).

48. Soroka M. , Kugai. K. Decentralization reform impact on the development of local budgets and communities in Ukraine. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : *наук. праці Університет Григорія Сковороди в Переяславі*, 2020. С. 111-114. URL: <https://shorturl.at/FNnly> (дата звернення 17.05.2024).

49. Левицька, Л. О. Оцінка ефективності фіскальної децентралізації місцевих бюджетів в Україні. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка"*, 2020. №18, с. 34-42. URL: <https://shorturl.at/npBVp> (дата звернення 19.05.2024).

50. Живко, З. Б. (2020). Податкове навантаження: сутність, методи вимірювання та оцінка рівня в Україні. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*, 2020. №3, С. 44-52. URL: <https://shorturl.at/gY4jR> (дата звернення 16.05.2024).

51. Куценко, Т. Ф. Сучасний інструментарій забезпечення прозорості місцевих бюджетів в умовах децентралізації: оглядовий аналіз. *Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. Журнал Економічна наука*, 2020 С. 58-62. URL: <https://shorturl.at/mLOez> (дата звернення 19.05.2024).

52. Кошти місцевих бюджетів: контроль за використанням. Uteka.ua – електронний сервіс готових рішень щодо бухгалтерського обліку, 2021 URL: <https://bit.ly/4dNWkLU> (дата звернення 15.05.2024).

53. Дем'янюк, А.В. Прозорість бюджету та участь громадськості у бюджетному процесі. *Економіка і суспільство*. №6. С. 317-319

54. Волохова М.П., Логвіновська С. І. Стан та перспективи зростання доходів місцевих бюджетів України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*, 2018. URL: <https://bit.ly/3V9IpZ9> (дата звернення 15.05.2024).

55. Простебі Л. І. Моніторинг дохідної частини місцевих бюджетів в умовах фіскальної децентралізації. *Економіка і суспільство*, 2017. № 9. 1024 с.

56. Оніщук І. В. Аналіз місцевих бюджетів за 2023 рік. *Всеукраїнська організація ОТГ*, 2023. URL: <https://shorturl.at/scufF> (дата звернення 15.05.2024).